

Torsdagen den 1 mars

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av fru andre vice talmannen.

§ 1 Översyn av vapenfrilagen

Föredrogs försvarsutskottets betänkande nr 7 med anledning av motioner om en översyn av vapenfrilagen.

I detta betänkande hade behandlats motionerna

1973:636 av herr Helén m. fl. (fp) vari föreslagits att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställde om en översyn av vapenfrilagen och tillämpningsföreskrifterna samt

1973:1114 av herrar Gustavsson i Nässjö (s) och Lindkvist (s) vari föreslagits att riksdagen beslutade att hos Kungl. Maj:t hemställa om en översyn av vapenfrilagen.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:636,
2. att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet med anledning av motionen 1973:1114 uttalat om en översyn av vapenfrilagen.

Reservation hade beträffande inriktningen av en översyn av vapenfrilagen avgivits av herrar Öhvall (fp) och Karl Bengtsson i Varberg (fp) som ansett att utskottet under 1 och 2 bort hemställa,

att riksdagen som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna med anledning av motionerna 1973:636 och 1973:1114 uttalat om en översyn av vapenfrilagen.

Herr ÖHVALL (fp):

Fru talman! I försvarsutskottets betänkande nr 7 behandlas motionen 636, som är en partimotion från folkpartiet. Dessutom behandlas motionen 1114, som har avlämnats av herrar Gustavsson i Nässjö och Lindkvist, båda socialdemokrater. I båda motionerna föreslås en total översyn av vapenfrilagen.

Utskottet har konstaterat att vapenfrinämndens kapacitet har ökat avsevärt och att arbetsbalansen minskat kraftigt under 1972. En förkortning av handläggningstiden är önskvärd. Det skulle minska risken för missbruk av vapenfrilagstiftningen.

Statistiken visar också att antalet bifallna ansökningar har förändrats på ett intressant sätt sedan 1967, men utskottet har inte kunnat dra några bestämda slutsatser av siffrorna. Förändringarna kan tänkas

sammanhånga med ansökningarnas karaktär men naturligtvis också med handläggningstidens längd, nämndens praxis m. m.

I båda motionerna framhålles önskvärdheten av att man kan få flera tjänstgöringsalternativ för dem som har beviljats vapenfri tjänst. Utskottet har emellertid inhämtat att arbetsmarknadsstyrelsen har vissa svårigheter med nu gällande regler, bl. a. i fråga om kostnadsansvaret när de vapenfria placeras i utbildning och annan tjänstgöring. Detta finner utskottet allvarligt, eftersom det föreligger risk för att den tidigare arbetsbalansen i nämnden flyttas över till en balans hos arbetsmarknadsstyrelsen. Det är ju också olyckligt om den som har särskild fallenhet för utbildning inom exempelvis vårdsektorn inte kan få sådan utbildning.

Så långt är utskottet enigt. Men i den fortsatta motiveringen för en översyn av vapenfrilagen, som utskottet är enigt om i princip, säger utskottsmajoriteten ifrån att det inte finns någon anledning till erinran mot de nu gällande principerna för tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst eller mot vapenfrinämndens tillämpning av vapenfrilagen.

Där har vi inte kunnat följa med. Utskottsmajoriteten spolar helt enkelt därmed förutsättningarna för en förutsättningslös prövning. Jag måste uttrycka min stora förvåning över att herr Gustavsson i Nässjö, som sitter med i utskottet och är ledamot av vapenfrinämnden och som uppenbarligen med sin egen motion har insett de problem man har vid handläggningen av dessa ärenden, i utskottet springer ifrån sin motion. I herr Gustavssons egen motion står det bl. a.: "De diskussioner som förts i riksdagen och i andra sammanhang har i första hand handlat om tillämpningen.

Vad som förefaller viktigare är att få en total översyn av frågan."

I båda motionerna anförs följaktligen svårigheter vid vapenfrilagens tillämpning, och en precisering av vapenfrilagens § 1 begärs. Folkpartiets ledamöter i försvarsutskottet har reserverat sig mot utskottets skrivning. Vi säger att vi vidhåller vår och herr Gustavssons i Nässjö *motivering* för en översyn.

Översynen bör innefatta en omprövning av vapenfrilagen med ledning av erfarenheterna sedan denna lag antogs. Vi menar att man i enlighet med vad som föreslås i de båda motionerna bl. a. bör undersöka möjligheten att finna en bättre och mera lättillämpad lagstiftning. Bl. a. har det vid upprepade tillfällen angivits att det är mycket svårt att definiera begreppet "djup samvetsnöd".

Vi framhåller vidare: "Samhällets sätt att reagera mot den som vägrar tjänstgöra måste — — komma att beröras av översynen.

Systemet för utredning av om den vapenfrisökande uppfyller samhällets villkor för vapenfri tjänst bör övervägas särskilt. Översynen bör vidare avse de förhållanden som är bestämmande för arbetsmarknadsstyrelsens möjligheter att finna lämplig utbildning och tjänstgöring för de vapenfria."

Vi säger vidare: "Civilförsvaret och andra väsentliga delar av det totala civilförsvaret bör liksom hittills prioriteras vid tilldelning av vapenfria tjänstepliktiga." Men vi tillägger också: "Varje samhällsnyttig verksamhet bör dock kunna komma i fråga."

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till den reservation som är fogad vid försvarsutskottets betänkande nr 7.

I detta anförande instämde herrar Jonsson i Alingsås, Hamrin, Ekinge och Jonsson i Mora (samtliga fp).

Nr 34

Torsdagen den
1 mars 1973

*Översyn av vapen-
frilagen*

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s):

Fru talman! Jag skall fatta mig mycket kort.

Det är med stor tillfredsställelse jag konstaterar att det nu kommer till stånd en översyn av vapenfrilagen enligt det yrkande som ställts i motionen av herr Lindkvist och mig. Herr Öhvall säger att utskottet inte har vågat dra några bestämda slutsatser, och på den punkten är vi säkert överens. Men det faktum att man av erfarenheterna inte vågar dra några bestämda slutsatser innebär, som jag fattar utskottets skrivning, att man också är beredd att förutsättningslöst pröva erfarenheterna från den tid lagen varit i tillämpning.

Vad jag ställer mig frågande till i folkpartireservationen är framför allt den punkt där reservanterna apostroferar herr Lindkvists och min motion vad beträffar den vapenfria tjänsten. Vad vi är ute efter – det framgår av motionen, men herr Öhvall valde att inte citera den biten – är att undersöka möjligheten till en precisering av vapenfrilagens 1 §.

Att lagen även fortsättningsvis bör utgå från vapenbruket som sådant tycker jag är helt rimligt, och det framgår också av betänkandet där utskottet säger: "Ehuru det enligt utskottets mening inte finns anledning till erinran mot de nu gällande principerna för tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst eller mot vapenfrinämndens tillämpning av vapenfrilagen anser utskottet, mot den ovan angivna bakgrunden, att det är lämpligt att nu granska erfarenheterna av vapenfrilagen och dess tillämpning." Denna skrivning, herr Öhvall, innefattar självklart också att man undersöker möjligheten till den precisering som vi efterlyser i motionen.

Vad folkpartiets företrädare i utskottet är ute efter på denna punkt får den som läser reservationen inget grepp om. Antingen är reservanterna av samma uppfattning som majoriteten i utskottet och i så fall hade reservationen varit överflödig – eller också vill de ha en annan principiell inriktning av lagen än en anknytning till vapenbruket som sådant.

Det här är en viktig principfråga, därför att utgångspunkten är att vi har allmän värnplikt i det här landet och att vi därutöver i ett demokratiskt samhälle medger undantag från den allmänna värnpliktens princip, om det skapas speciella problem för människor att begagna vapen. Med andra ord: vapenfrilagen försöker konkretisera den frågeställning som den enskilde individen ställs inför, då han å ena sidan har en övertygelse som säger att han inte skall använda vapen och å andra sidan har ett krav på sig att i en krigssituation begagna sig av vapen.

Det är den principiella delen, herr Öhvall. Är ni i folkpartiet beredda att ändra på principen att lagen skall knyta an till vapenbruket? Vill ni ha valfrihet för den enskilde individen att göra vapenfri tjänst om han så vill eller fullgöra värnpliktstjänstgöring om han vill det? Detta är i grunden den yttersta konsekvensen av en annan principiell inriktning. Om ni är ute efter detta, tycker jag att ni kunde ha skrivit det rent ut i reservationen, för den ger sannerligen ingen ledning på denna punkt.

Fru talman! Jag vill med detta yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ÖHVALL (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det är ju ändå så, herr Gustavsson i Nässjö, att ni i motionen har begärt en precisering. I utskottets skrivning på den punkten återstår ingenting annat än bekymret om att klarlägga de ekonomiska relationerna mellan AMS och försvaret. Något annat yrkande har inte ni kvar av er motion. Ändå har ni begärt en precisering av 1 §. Var står det i utskottets skrivning att ni blir tillgodosedda på den punkten?

Vi har sagt att vi vill ha en förutsättningslös utredning. Alldeles klart är att det är fråga om värnplikt, men vi är redan överens om att den som har samvetsbetänkligheter inför att bära vapen också bör respekteras och så långt det är möjligt få vara med om en rättvis prövning av sitt fall. Herr Gustavsson i Nässjö, som själv sitter i vapenfrinämnden, säger att det är besvärligt att klara de här problemen vid prövningen. Det är detta vi vill att man skall se över – förutsättningslöst. Men ni skriver fast en helt annan mening i det här.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s) kort genmäle:

Fru talman! Det är riktigt, herr Öhvall, att vi är ute efter att få till stånd en så rättvis prövning som man över huvud taget kan åstadkomma. Det är också riktigt, herr Öhvall, att vi inte vill tvinga människor som hamnar i en orimlig konfliktsituation att använda sig av vapen, och därför har vi också vapenfrilagen. Men vi har också skrivit i motionen att detta utan tvekan skapar problem och svåra avgöranden för vapenfrinämnden. Just därför kräver vi också en översyn av vapenfrilagen.

När det gäller rättvisan skriver vi som tillhör utskottets majoritet att det är lämpligt att nu granska erfarenheterna av vapenfrilagen och dess tillämpning. Vi skriver också: "Översynen bör givetvis utgå från strävan att nå bästa möjliga säkerhet" – hör upp nu, herr Öhvall – "för en rättvis tillämpning av gällande regler."

På den punkten har vi alltså i sak inga delade uppfattningar. Mot den bakgrunden, herr Öhvall, har jag ännu svårare att förstå att folkpartiet har reserverat sig på den här punkten.

Herr Öhvall säger vidare att det som är kvar är att man skall titta på vilka arbetsuppgifter, vilka utbildningsområden det är fråga om. Utskottsmajoriteten har inte skrivit att man skall göra en översyn av enbart 2 § i vapenfrilagen. Utskottsmajoriteten har skrivit att man skall göra en översyn av vapenfrilagen inklusive bl. a. 1 §, som handlar om samvetskonflikten, och 2 §, som handlar om de olika utbildningsområdena för de vapenfria tjänstepliktiga.

Jag tycker, ärligt talat, att man den vägen får en förutsättningslös prövning utan någon styrning. Om herr Öhvall vill inse det behöver han inte heller uttrycka sin förvåning över att jag ställt mig bakom utskottets agerande på denna punkt.

Till slut en fråga: Jag fick inte klart för mig, herr Öhvall, om ni vill ha en annan princip i grunden, om ni vill lämna vapenbruket som sådant som grundläggande kriterium för erhållande av vapenfri tjänst. Och om ni vill lämna det kriteriet, vilket annat kriterium vill ni i så fall ha? Detta är något av kärnfrågan, det är detta som principen kring vapenfrilagen ytterst handlar om.

Torsdagen den
1 mars 1973*Översyn av vapen-
frilagen*

Herr ÖHVALL (fp) kort genmäle:

Fru talman! Nej, herr Gustavsson i Nässjö, det går inte att komma ifrån att vi har skilt oss åt i utskottet. När ni klart ville säga ifrån att det inte finns någon anledning till en erinran mot nu gällande principer, var vi inte med längre. Och jag beklagar, herr Gustavsson, att herr Virgin fick för stort inflytande över skrivningen i detta utskottsbetänkande.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s) kort genmäle:

Fru talman! Nu kom det alltså fram att folkpartiet är ute efter helt andra principer än kriteriet att man skall utgå från vapenbruket som sådant. När så är fallet tycker jag att ni kunde ha skrivit det rent ut i reservationen.

Fru andre vice talmannen anmälde att herr Öhvall anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! Försvarsutskottet föreslår i sitt betänkande nr 7 att man skall göra en översyn av vapenfrilagen och dess tillämpning. En sådan översyn har föreslagits tidigare, första gången redan några år efter lagens tillkomst år 1966.

Som framgår av betänkandet har utskottet funnit att det nu finns skäl att granska och värdera vad som sker på det här området. Det finns nu en viss statistik att studera och det finns konkreta svårigheter vid tillämpningen, som utskottet har redovisat.

Vapenfrilagstiftningen är ju en undantagslagstiftning. Det gäller undantag från en medborgerlig plikt, motiverade av hänsynen till individens allvarliga personliga övertygelse och samvete. Man måste lägga märke till att det inte är värnpliktstjänstgöringen lagen gäller utan den eventuella situation den värnpliktige kan komma i om vårt förstahandsmål har misslyckats och vi har råkat i krig - den svåra situationen om värnplikten, lojaliteten mot kamrater, familj och samhälle bjuder honom att bruka vapen medan hans personliga övertygelse och samvete säger till honom att låta bli. Den konflikten vill lagen befria honom från. Att formulera villkoren härför är svårt; att kritisera formuleringen, vilken den än kan vara eller bli, är däremot lätt.

Det säger sig självt att vapenfrilagen också är svår att tillämpa. Ingen lag med denna inriktning kan vara lätt att tillämpa. Vi har i utskottet sagt att mot bakgrunden av vunna erfarenheter kan en översyn vara befogad.

Nu tar herr Öhvall upp en process med herr Gustavsson i Nässjö om förutsättningslösheten i en sådan utredning. Ja, skillnaden mellan utskottets betänkande och reservationen är verkligen hårfin. Vad vi säger från utskottets sida är att det inte finns någon anledning till kritik mot tidigare formuleringar eller mot tillämpningen av vapenfrilagen men att erfarenheterna nu kan läggas till grund för en översyn. Vi bejakar alltså en sådan.

Försvarsutskottet brukar verkligen anstränga sig för att bli enigt. Jag beklagar att vi har misslyckats med detta den här gången. Många av kollegerna i kammaren, som har läst utskottets betänkande och reserva-

Torsdagen den
1 mars 1973

*Översyn av vapen-
frilagen*

tionen, har kommit och frågat vad det egentligen är för skillnad mellan utskottsbetänkandet och reservationen. Och jag förstår dem som ställer den frågan. Svaret kan inte vara något annat än att folkpartirepresentanterna i utskottet i denna fråga har velat markera en profil, och jag kan bara för deras egen skull beklaga att den profilen har blivit så oklar.

Översynen får naturligtvis ge svar på frågan, om det finns anledning att göra några rent praktiska förändringar. Utskottets majoritet har bara på ett område mera bestämt känt på sig att så kan bli fallet. Det gäller placeringen av de vapenfria tjänstepliktiga till tjänstgöring -- det är just på den punkten som det nu föreligger svårigheter.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Den här debatten har pågått ända sedan den nya vapenfrilagen tillkom, och den har rört huvudsakligen två frågor. Den ena gäller de principer som stadfästs i lagen och den andra dess tillämpning. Jag vill väsentligen uppehålla mig vid frågan om hur den här lagen har tillämpats, men kommer väl även i någon mån in på utformningen av lagen.

Jag vill börja med att citera ur en skrivelse från Sveriges frikyrkoråd som för något år sedan kom till försvarsutskottet och som tidigare har citerats i kammardebatter om detta ärende; jag gör det för att få en viss bakgrund. Sveriges frikyrkoråd skriver:

”När propositionen om den nuvarande lagen om vapenfri tjänst framlades, hälsades den allmänt som ett betydelsefullt steg på vägen mot humanare förhållanden på vapenfriområdet. Departementschefen uttalade i riksdagsdebatten att det nu hade skapats en ordning, som inte längre skulle tvinga unga människor att gå i fängelse för sin övertygelses skull.

I dag tvingas Rådet konstatera att dessa förhoppningar i långa stycken har kommit på skam. I takt med att antalet ansökningar ökat, har även avslagsfrekvensen växt med åtföljande ökning av antalet domar för totalvägran. Oavsett hur man vill förklara denna utveckling – och i debatten har som bekant mycket skilda orsaker angetts – måste man ändå såväl i relation till intentionerna bakom lagen som till förväntningarna på den, beteckna utvecklingen sedan lagens tillkomst som ett misslyckande.”

Sveriges frikyrkoråd fortsätter: ”Trots dessa förbättringar lämnar utredningsförfarandet enligt Rådets bestämda uppfattning allttjämt mycket övrigt att önska. Man behöver inte ta del av långa utredningar förrän man får klart för sig att deras kvalitet kan skifta avsevärt. För att utredningen skall ge en så rättvis bild som möjligt av sökandens motiv, är det önskvärt att utredaren i största möjliga utsträckning är förtrogen med sökandens sociala, kulturella och religiösa bakgrund, så att det därmed finns en naturlig anknytningspunkt för samtalet.”

Rådet säger att det finns stora risker att man med det system man har haft bygger in en ”distans eller rent av ett motsatsförhållande mellan utredare och sökande”, och då blir värdet av utredningen ”högst tivelaktigt”.

Det här är inte en uppfattning som bara ledamöterna i Sveriges frikyrkoråd har, utan den delas av många i vårt land. Jag har med intresse tagit del av en mycket välskriven och utförlig motion till den socialdemokratiska partikongressen i höstas av Bo Wirmark och Bernt Jonsson, och jag vill gärna citera några avsnitt ur den motionen för att visa att det här inte är – som herr Gustavsson i Nässjö försökte göra det till – en fråga om hur folkpartiet tolkar lagen eller bedömer dess tillämpning, utan en fråga som betydligt fler är engagerade i. Jag citerar:

”Men det är ändå formuleringen ’skulle medföra djup samvetsnöd’ som f. n. medför de påtagligaste orimligheterna i tillämpningen av lagen. Den prövning av djupet av samvetsnöden som f. n. sker är så till den grad godtycklig och osäker, att det finns talrika exempel på att ansökningar med likartade motiv ibland bifallits, ibland avslagits. Enligt uppgift har Vapenfrinämnden aldrig gjort någon vägledande tolkning av vad som skall avses med ’djup samvetsnöd’, inte ens för internt bruk. Vapenfrinämnden gör säkerligen sitt bästa – och det har blivit bättre det senaste året – men lagen är så suddig, att man helt enkelt inte kan gå längre än man nu gör.”

Så citerar motionärerna den norska lagtexten, som de på samtliga punkter finner överlägsen den svenska. Om kammarens tid medgäve det, skulle jag kunna återge några mycket intressanta avsnitt ur den norska lagen som visar att de svenska formuleringarna förvisso inte är de enda tänkbara. Det hade kanske varit intressant om utskottsmajoriteten hade redovisat något av detta. Detta är en internationell debatt, det finns ett stort material att tillgå, och det borde ha varit känt även för de socialdemokratiska ledamöterna av utskottet att så är fallet.

Motionärerna till den socialdemokratiska partikongressen sammanfattar sin skrivning så här:

”För att en tonåring i Sverige idag skall få rätt till vapenfri tjänst, så kräver lagen följande: han skall kunna göra sannolikt att en hypotetisk situation av en viss beskaffenhet i händelse av krig skulle försätta honom i en psykisk kris av en sådan intensitet, att den kan karaktäriseras som ’djup samvetsnöd’. Sammanfattar man kraven på detta sätt är det kanske lättare att förstå att så många ansökningar inte passerar nålsögat. Detta är ett ovärdigt och kränkande förhållande, och om det skall vara något allvar med uttalanden om respekt för minoriteters övertygelse etc., så bör man i vart fall gå så långt i tolerans som man gjort i den norska lagstiftningen. I konsekvens härmed bör man endera avföra samvetsnöden ur lagstiftningen en gång för alla, eller också genom mycket strikta tillämpningsbestämmelser inskräpa vad 1964 års vapenfriutredning hävdade men ingen nu kommer ihåg, nämligen att någon gradering i djup eller mindre djup samvetsnöd logiskt sett inte är möjlig.”

Motionärerna sammanfattar sitt yrkande i fem punkter, fem minimi-krav på reviderad vapenfrilagstiftning: Begreppet samvetsnöd avförs ur lagstiftningen. De som söker vapenfri tjänst tillförsäkras sakkunnig biträdes hjälp. Vapenfria ges tillfälle att utföra fredsskapande och samhällsnyttigt arbete. U-landstjänst inbegrips i tjänstgöringsalternativen. Staten övertar hela kostnadsansvaret för vapenfrias utbildning och tjänstgöring.

Jag skulle personligen kunna ansluta mig till de kraven, trots att jag

själv inte har vägrat bära vapen, utan tvärtom fullgjort min militärtjänst. Jag anser att detta är en fråga om minoriteternas rätt och om respekt för dem som av samvetsbetänkligheter inte vill bära vapen.

Jag har också, fru talman, noterat att det ges ganska olika besked om den praxis som vapenfrinämnden tillämpar. I en intervjuartikel i Dagens Nyheter säger försvarsministern inför påståendet att statistiken skulle tyda på att de som har en religiös motivering har haft lättare att få vapenfri tjänst än de som har etiska motiveringar: "Ja, det var nog så tidigare. Men vapenfrinämnden har ju verkligen försökt att väga absolut lika. Det spelar ingen roll om man motiverar sin ansökan med att man är religiös, eller om man har en personlig eller filosofisk eller politisk inställning. Det helt avgörande är om man har personliga förutsättningar att delta i försvarsvärdet. Det finns människor som inte kan det. Det är det enda nämnden går på."

Under de senaste månaderna har det varit en del tidningsartiklar kring den här problematiken, och bl. a. har både kanslichefen i vapenfrinämnden och dess vice ordförande uttalat sig. Det är särskilt från Örebromissionen (ÖM) som man har riktat kritik mot vapenfrinämndens tillämpning. Flera pastorer och evangelister i ett av samfunden i Frikyrkorådet har råkat ut för att inte få sina ansökningar om vapenfri tjänst beviljade. Inför den kritiken säger nämndens vice ordförande: "ÖM-anmälan har upprört vapenfrinämnden oerhört. Det är obehagligt att man från religiöst håll kritiserar oss på ett sätt som man inte förväntar sig. Vi ägnar oss inte åt att utöva åsiktsförtryck. De icke-religiösa nämndmedlemmarna blir irriterade av det här." Och så säger han: "Anmälan skadar ÖM eftersom det finns många sökande från detta samfund." Ett häpnadsväckande uttalande, såvitt jag vet inte heller dementerat.

Så fortsätter vapenfrinämndens båda representanter och säger, tvärt emot vad försvarsministern har anfört: "De som har en etablerad tro gynnas framför andra."

Det är faktiskt svårt att få dessa två uttalanden att gå ihop.

Nu har utskottsmajoriteten gått med på kravet om en översyn. Det som gör mig förvånad är att man å ena sidan säger att man ingenting har att erinra mot de nu gällande principerna eller vapenfrinämndens tillämpning men att man samtidigt ändå anser att man bör göra en översyn. Jag har mycket svårt att få det här att gå ihop.

Nu är vi emellertid så lyckligt lottade att vi i kammaren har flera som tillhör vapenfrinämnden, och jag skulle gärna vilja ställa några frågor till herr Gustavsson i Nässjö som har engagerat sig i denna fråga, både i debatten i kammaren och genom en motion. Jag är inte i första hand intresserad av majoritetsskrivningen och av reservationen utan av frågan om hur lagen tillämpas, och jag har nyss till herr Gustavsson i Nässjö lämnat följande frågor:

1. Anser herr Gustavsson att man kan gradera samvetsnöd? Vilka kriterier skall i så fall gälla för att fastställa djupet av samvetsnöden?

2. Anser herr Gustavsson att de utredningar som görs av vapenfrinämnden bör vara beroende av de sökandes förmåga till slagfärdighet och intellektuell briljans?

3. Anser herr Gustavsson det tillfredsställande att unga kristna – t. ex. präster i svenska kyrkan och pastorer i frikyrkliga samfund – får gå i fängelse därför att djupet av deras samvetsnöd betvivlas eller därför att alternativtjänstgöring, som tar hänsyn till deras samvetsbetänkligheter, inte kan beredas dem?

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s):

Fru talman! Jag skall försöka besvara de frågor som herr Wikström ställt till mig. Men låt mig först konstatera att för att herr Wikström skall ha möjlighet att få någon som helst politisk kraft i sitt anförande utgår han från en motion till den socialdemokratiska partikongressen, och det är naturligtvis logiskt att han gör på det sättet.

Jag går så direkt över till frågorna.

Jag tror att – och det uttalade också försvarsministern i anslutning till att propositionen om den nya vapenfrilagen lades fram för riksdagen – det här gäller att ge de människor möjlighet till vapenfri tjänst som hamnar i en djupare konfliktsituation än man kan förutsätta att varje normal värnpliktig skulle göra. Vi har också från utskottets sida i den skrivning som jag förmodar att folkpartisterna i utskottet är överens med oss övriga utskottsledamöter om – ifall nu inte herr Wikström har någon annan uppfattning om hur det förhåller sig med detta – uttalat följande:

”Vapenfrilagstiftningen är en undantagslagstiftning som är betingad av respekten för individens djupgående betänkligheter mot värnpliktstjänstgöringens yttersta konsekvens – bruk av vapen mot annan människa. Undantag skall kunna beviljas den för vilken sådana betänkligheter skulle medföra en svårartad inre konflikt inför den medborgerliga pliktens yttersta konsekvens. Betänkligheterna förutsätts sålunda vara mer djupgående än de samvetsbetänkligheter som man kan anta att varje värnpliktig skulle uppleva i samma situation.”

Med andra ord: Det är självklart att varje människa som i en krigssituation tvingas att bruka vapen mot en annan människa, måste hamna i en svår personlig konfliktsituation. Och motiveringen för begreppet djup samvetsnöd var, när propositionen lades fram för riksdagen, just att man ville markera att detta åsyftade något som skulle ha en större inverkan på personligheten hos ifrågavarande människa än vad varje annan människa normalt skulle råka ut för.

Men det kan i och för sig diskuteras om man skall bibehålla det här, herr Wikström. Jag vill gärna säga det, och detta har jag också gett uttryck för i motionen. Därför noterar jag med tillfredsställelse att utskottet förordar att det skall göras en översyn av vapenfrilagen och av dess tillämpning.

I sin andra fråga undrar herr Wikström om jag anser att de utredningar som görs av vapenfrinämnden bör vara beroende av de sökandes förmåga till slagfärdighet och intellektuell briljans. Den frågan är vad man brukar kalla retorisk. Svaret på frågan är självfallet nej. Och en av utredarens viktiga uppgifter är ju att söka nå fram till de frågeställningar som är avgörande för den enskilde individens ställningstagande. Det är alltså i och för sig inte fråga om någon form av korsförhör, utan vad det gäller är att försöka få fram de synpunkter som ligger bakom den enskilde

Torsdagen den
1 mars 1973

*Översyn av vapen-
frilagen*

individens ställningstagande.

Vidare frågar herr Wikström om jag anser det vara tillfredsställande att människor tvingas gå i fängelse därför att djupet av deras samvetsnöd betvivlas. Svaret på den frågan är också nej. Jag vet inte hur väl herr Wikström har följt med de motioner som väckts här i riksdagen rörande vapenfrilagen och straffpåföljderna i det sammanhanget, men om herr Wikström har följt de frågorna någorlunda, så bör han veta att herr Lindkvist och jag har väckt en motion som just gäller straffpåföljden. Vi tycker inte att det är tillfredsställande med fängelsestraff som samhällets reaktion i sådana fall. Däremot är det självklart att samhället måste ha någon reaktionsmöjlighet vid i princip alla lagöverträdelser. På den punkten hoppas jag att vi är överens, herr Wikström och jag. Men vi bör finna andra reaktionssätt än de vi för närvarande har i detta fall.

Sedan återopade herr Wikström Örebromissionen, och jag skall inte här diskutera de uttalanden av företrädare för vapenfrinämnden som herr Wikström här citerade. De kan säkert i annat sammanhang svara för sin uppfattning. Jag har inte läst intervjun i fråga och vill därför inte uttala mig om saken. Men helt allmänt vill jag säga att det vore i och för sig underligt – och jag är helt ärlig på den punkten – om nämnden, som har att fatta över tusen avgöranden om året, inte begick något misstag. Och jag skall också gärna säga att det är just denna vetskap och denna självkritik – jag tycker man har anledning att också vara självkritisk, herr Wikström – som ligger bakom vår motion. Men det är ju ändå tänkbart, herr Wikström, att någon av dem som har fått avslag och som är medlem i Örebromissionen trots allt inte skulle ha vapenfri tjänst, att vederbörande trots allt inte uppfyllde villkoren och att det trots allt inte handlade om en personlig konfliktsituation. Det tycker jag också man skall tänka på i denna diskussion.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Herr Gustavsson i Nässjö ironiserar över att jag skulle ha citerat en motion till den socialdemokratiska partikongressen för att jag därmed skulle få någon politisk kraft. Ack nej, herr Gustavsson, sådan politisk kraft utstrålar inte motioner från socialdemokrater vare sig på partikongressen eller här i riksdagen. Jag ser detta som en moralisk fråga – och man kan faktiskt diskutera detta utan att i första hand vara ute efter att nå partipolitiska poänger.

Herr Gustavsson gav ungefär de svar jag hade väntat på mina frågor, och jag tycker att alla svaren belyste just de svårigheter som följer med tillämpningen av denna lag. Och uppenbart är att om herr Gustavsson i Nässjö, som tillhör vapenfrinämnden, inte är nöjd med lagens utformning, inte är nöjd med dess tillämpning, inte är nöjd med straffsatserna, erkänner att det är mycket troligt att misstag begås och är fylld av självkritik – då är en fullständig översyn av vapenfrilagen motiverad!

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s) kort genmäle:

Fru talman! I den sista delen av herr Wikströms anförande kan jag helt instämma. Och det är också ett liknande resonemang som har varit orsaken till motionens tillkomst, liksom det också är skälet till att

försvarsutskottet har gjort det ställningstagande som utskottet gjort. Det är också det som är skälet till att utskottet nu konstaterar att det är lämpligt att närmare granska erfarenheterna av vapenfrilagen och dess tillämpning. Men, herr Wikström, om vi är överens på den punkten, så kan jag fortfarande inte begripa varför folkpartiet har reserverat sig.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! Som tyvärr brukar vara fallet i dessa debatter har försvaret och dess ställning kommit bort även i denna diskussion.

Vi har byggt upp ett defensivt, fredsbevarande försvar. Vi har ett stort land att försvara med den kraft som kan komma ur en liten befolkning. Det innebär att vi får ta hela den manliga befolkningen i värnpliktsåldern i anspråk. Men vi har här i landet stor respekt för den enskildes samvete. Därför har vi den vapenfrilag som nu diskuteras. Hur en sådan undantagslag än formuleras är den naturligtvis lätt att kritisera. Det är väl ingen som är helt tillfreds med den utformning som vapenfrilagen nu har. Skillnaden mellan de olika partierna i den här debatten är att folkpartitalarna tar i litet hårdare i sin kritik än vi andra gör.

Herr Wikström framförde nu i sitt inlägg kritik mot vapenfrinämndens tillämpning av denna lag. Vad har det för intresse i den här debatten? Det finns väl andra vägar att gå om man vill rikta kritik mot ett statligt organs tillämpning av en lag. Nej, är man intresserad av saken, då är väl det väsentliga att se till att vi får en översyn. På den punkten har utskottsmajoritet och reservanter kommit till samma slutsats. Jag kan inte se den här debatten som något annat än ett processmakeri. Är det så att intresset för saken väger över, så må väl alla vara nöjda med den slutsats som utskottet kommit till, nämligen att det kan vara motiverat med en översyn.

Herr SVANSTRÖM (c):

Fru talman! Jag hade egentligen inte tänkt pröva kammarens tålamod med något inlägg, men eftersom jag också tillhör vapenfrinämnden vill jag säga att jag är något förvånad över att den här platsen har valts för att kritisera vapenfrinämndens tillämpning av lagen. Sådan kritik är vi självfallet öppna för och beredda att i största möjliga mån ta hänsyn till, men jag kan försäkra kammarens ledamöter att det är en grannlaga uppgift att tillämpa den nuvarande lagen. Därför hade det varit önskvärt att försvarsutskottet kunnat komma fram till en enhällig uppfattning när det gäller önskemålet om en översyn av lagen. En sådan översyn är efter de erfarenheter som bl. a. vi i vapenfrinämnden nu fått angelägen ur flera olika synpunkter. Det är emellertid klart att vapenfrinämnden och dess ledamöter i föreliggande situation gjort sitt bästa för att på ett rättvist och rimligt sätt bedöma de ansökningar som inkommit. Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att vi i någon mån fungerar som en domstol. Det är självklart att de former som därvid har utvecklats kan förändras och att man kan finna nya framgångslinjer. Vi är vakna för att sådant kan bli nödvändigt. Jag hoppas, fru talman, att kammaren nu kan besluta om en översyn av lagen, så att den efter en utredning kan ges en form som gör rättstillämpningen lättare. Men jag är övertygad om att de

bästa ansträngningar i den vägen ändå kan loda till att vi får en lagtext som ytterst måste ge tillämparna möjlighet att efter måttet av sin fattiga förmåga från fall till fall göra sitt bästa för att rättvist bedöma de kriterier som anges av den ansökande.

Fru talman! Jag har med det här bara velat göra ett inlägg i debatten för att säga att vi är mottagliga för kritik i vapenfrinämnden, men vi vill att den skall vara positiv och gärna få formen av ett livligt deltagande i den debatt som kan följa på ett positivt beslut i enlighet med försvarsutskottets hemställan, som jag ber att få tillstyrka.

Herr WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Både herr Gustavsson i Eskilstuna och herr Svanström undrar varför frågan om vapenfrilagens tillämpning tas upp i den här debatten. Ja, skälet är ju enkelt. För det första har jag säte och stämman i denna kammare och för det andra diskuteras frågan just nu!

Jag tycker det var en säregen invändning av en så gammal ringräv som herr Gustavsson i Eskilstuna att ifrågasätta att man i riksdagen skulle kunna diskutera denna sak. Är det någonting olämpligt att jag tar upp frågan inte om den personliga kvaliteten hos vapenfrinämndens ledamöter – alla där är män av ära och heder; det är jag alldeles övertygad om – utan frågan om huruvida det är möjligt att rättvist tillämpa vapenfrilagen? Skall det vara förbjudet att i Sveriges riksdag diskutera denna sak? Så mycket mer kan man fråga sig detta som vi nu snart skall gå att besluta om en fullständig översyn av denna lagstiftning. Jag är säker på att alla vapenfrinämndens ledamöter har gjort det bästa möjliga, men frågan är vad det är som ligger bakom det faktum att så många unga människor känner sig djupt kränkta och upprörda av beslut i nämnden, om det inte är det att de själva upplever att deras samvetsnöd är djup medan vapenfrinämnden kommer till en annan slutsats. Det är ingen behaglig uppgift – det förstår jag – att åta sig att bedöma huruvida en ung människas samvetsnöd är tillräckligt djup för att han skall få vapenfri tjänst. Men om detta är en svår eller omöjlig uppgift är det verkligen angeläget att vi försöker komma till rätta med den.

Så frågade herr Gustavsson i Nässjö varför folkpartiet nu har reserverat sig. Ja, herr Gustavsson och jag var alldeles nyss överens om att det inte var bra med vapenfrilagens utformning, med dess tillämpning och med straffsatserna. Men utskottsmajoriteten säger att det inte finns anledning till erinran mot de nu gällande principerna för tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst eller mot vapenfrinämndens tillämpning av vapenfrilagen. Ändå vill man ha en översyn av lagen. Man kan faktiskt inte sitta på två stolar samtidigt. Jag tyckte bättre om herr Gustavsson i Nässjö när han nyss deklarerade att vi var överens på den här punkten än när han var med om utskottsmajoritetens skrivning som faktiskt är ganska suddig och ologisk.

Herr GUSTAVSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! En god regel säger att en hövlig fråga kräver ett hövligt svar, och därför får jag be herr Wikström om ursäkt för att jag inte besvarar hans fråga om det är olämpligt eller ej att i riksdagen diskutera

vapenfrinämndens tillämpning av bestämmelserna. Jag svarar inte på den frågan, utan jag säger i stället att jag finner att det är helt onödigt att göra det, alldenstund såväl utskottsmajoritet som reservanter har kommit fram till att det kan vara motiverat med en översyn. Det är ganska likartade formuleringar i utskottsmajoritetens och reservanternas skrivning. Reservanterna har vridit ut och in på orden på ett litet annat sätt. Det är hela skillnaden. Därför tycker jag att den diskussion som här har tagits upp är tämligen onödig.

I detta anförande instämde herr Gustavsson i Nässjö (s).

Herr WIKSTRÖM (fp):

Fru talman! Det är möjligt att herr Gustavsson i Eskilstuna och andra kan finna att debatten blir lång eller rent av onödig. Det som engagerar mig är deras situation och öde som sitter i fängelse, därför att vapenfrilagen har en otillfredsställande utformning och därför att den har blivit omöjlig att rättvist tillämpa.

Herr GUSTAVSSON i Nässjö (s):

Fru talman! Även jag tycker detta är otillfredsställande, och därför har i riksdagen väckts en motion, som remitterats till justitieutskottet, om att man skall undersöka möjligheterna att införa en annan straffpåföljd för totalvägrarna.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herrar Öhvall och Karl Bengtsson i Varberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Öhvall begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller försvarsutskottets hemställan i betänkandet nr 7 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herrar Öhvall och Karl Bengtsson i Varberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Gustafson i Göteborg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Den omröstning gav följande resultat:

Ja	-	215
Nej	-	43
Avstår	-	2

Torsdagen den
1 mars 1973

*Regional utjämning
av priserna på
bensin och olja*

§ 2 Regional utjämning av priserna på bensin och olja

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 6 i anledning av motion om en regional utjämning av priserna på bensin och olja.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:1484 av herr Lindberg m. fl. (s) vari hemställdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begärde att initiativ skulle tas för att åstadkomma en utjämning av priserna på bensin, motorbrännolja och eldningsolja mellan olika regioner i landet.

Utskottet hemställde

att riksdagen i anledning av motionen 1973:1484 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Byske (c) och Wirtén (fp) samt fru Hambræus (c) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1484 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla att åtgärder vidtogs för att åstadkomma en utjämning av priserna på bensin, motorbrännolja och eldningsolja mellan olika regioner i landet.

Herr GUSTAFSSON i Byske (c):

Fru talman! Kammaren har tidigare i dag diskuterat en stor och betydelsefull jämlikhetsfråga – den om pensionsåldern. Jag vill ingalunda påstå att den fråga som nu skall behandlas har samma dimensioner som ålderstryggheten för människorna i detta land, men jag hävdar att också jämlikhetsfrågor regioner och landsdelar emellan har betydelse för människorna.

Vid tidigare riksdagar har jag motionerat om utjämning av drivmedelspriserna. Jag har gjort det utifrån utgångspunkten att framför allt Norrland med sina stora avstånd har ett sämre läge jämfört med andra delar av landet. De tidigare propåerna har avvisats av skiftande majoriteter i riksdagen.

Frågan har nu på nytt väckts till liv genom en motion, undertecknad av fyra socialdemokrater. Man hemställer i motionen att riksdagen hos regeringen skall begära att initiativ tas för att åstadkomma en utjämning av priserna på bensin, motorbrännolja och eldningsolja mellan olika regioner i landet. När jag fick ögonen på den här motionen på näringsutskottets bord tänkte jag: Eftersom motionen nu kommer från medlemmar av regeringspartiet, så måste den väl bli bifallen. Jag måste emellertid nu tillstå att min förmodan kom på skam trots vad som från mycket inflytelserikt håll yttrades i utskottets preliminärbehandling av förslaget.

Vid den slutliga behandlingen stod det klart att majoriteten inte var beredd att gå mer än halva vägen. Utskottets skrivning och hemställan ger verkligen inte mycket på hand för motionärerna och oss övriga som ser den här frågan såsom mycket betydelsefull.

Den reservation av centerns och folkpartiets ledamöter som är fogad

till betänkandet yrkar däremot helt bifall till motionens förslag. Vi konstaterar, precis som motionärerna, att en prisutjämning på drivmedlen skulle betyda mycket både för enskilda och för företag i Norrland samtidigt som prishöjningen för konsumenterna i övriga delar av landet skulle bli mycket måttlig.

Eftersom en sådan åtgärd verksamt skulle bidra till skapandet av ett "rundare Sverige", som så många talar om, bör riksdagen i dag orka fram till ett fullständigt bifall till motionen 1973:1484 av herr Sven Lindberg m. fl. Det kan ske genom att man röstar för reservationen, till vilken jag, fru talman, härmed yrkar bifall.

Herr SVANBERG (s):

Fru talman! Den fråga som vi här skall diskutera gäller en utjämning över hela landet av oljepriserna. Det är alltså en fråga som har med regionalpolitik att göra – sådana frågor har vi ju diskuterat mycket under de senaste åren.

Vad det gäller är att söka eliminera avståndskostnaden – fraktkostnaden – i det här sammanhanget. En början har gjorts. Det förekommer redan nu en utjämning av frakterna mellan avlägsna orter och mera centralt belägna. Detta bör naturligtvis ses som en del i ett större problem: fraktkostnadernas betydelse i regionalpolitiken och fraktkostnadernas betydelse i hela vårt näringsliv.

För utskottet har det därför varit naturligt att se det så, att det här är en bit – visserligen en betydelsefull bit – av ett större problem. Därför har utskottets majoritet stannat för att ta allvarligt på problemet och föreslagit att man i en skrivelse till Kungl. Maj:t bl. a. skall ange: "Utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t kommer att tillse att frågan om en regional utjämning av priserna på bensin och olja på lämpligt sätt aktualiseras i det fortsatta arbetet med regionalpolitisk planering inom transportsektorn."

Vi – och inte minst motionärerna i det här fallet – menar att detta är ett stort framsteg och att det är synnerligen värdefullt att deras motion har fått detta bemötande.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Låt mig sedan säga att herr Gustafsson i Byske på ett sätt är att gratulera. Han framhåller hur värdefull denna motion är. Det är en ganska typisk socialdemokratisk motion. Han finner att det är väldigt kloka tankar socialdemokraterna tänker. Det är riktigt, herr Gustafsson i Byske, fortsatt med det! Men kom ihåg att det här gäller jämt. Följ då också motionärerna när de finner att man kan gå en vettigare väg.

När sedan herr Gustafsson spelar upp detta till att bli en stor jämlikhetsfråga, vill jag fråga var skillnaden ligger mellan herr Gustafssons reservation och utskottets hemställan. Utskottsmajoriteten för den här frågan framåt. Hans reservation är en demonstration. Den utgör ett ganska bra mått på centerns intresse för jämlikhet; för centern är jämlikhet ett objekt för demonstration inför en valrörelse. Men ni vill inte göra mycket åt den i verkligheten.

Torsdagen den
1 mars 1973

*Regional utjämning
av priserna på
bensin och olja*

Herr GUSTAFSSON i Byske (c) kort genmäle:

Fru talman! Vi har från kammarens talarstol av herr Svanberg nu fått reda på att demonstrationer är någonting som han inte kan rekommendera. Vi befinner oss nu så nära 1 maj att jag inte kan finna att herr Svanbergs resonemang går ihop.

Detta är ingen demonstration, herr Svanberg. Det är allvarligt menat, och jag skäms inte för att reservera mig till förmån för en socialdemokratisk motion. Varför skulle jag göra det?

Men när herr Svanberg säger att jag skall följa motionärerna ända fram, vill jag returnera uppmaningen med att säga: Ja, det är just det reservanterna gör -- det gör inte utskottsmajoriteten.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Fru talman! Nej, herr Gustafsson, det finns ingen anledning att skämmas över att följa socialdemokraterna. Jag rekommenderar honom i stället att alltid göra det och tänka tanken ut. Skillnaden mellan reservationen och utskottsmajoritetens hemställan är att reservationen blir ett slag i luften; det går inte att få majoritet för denna. Efter vad jag förstår kommer riksdagen i stället att följa utskottsmajoritetens hemställan, och det betyder något i den här frågan. Det andra blir en tom gest.

Herr Gustafsson sade något om att det snart är 1 maj och att jag skulle ha sagt att demonstrationer inte tjänar någonting till. Nej, inte om man gör som herr Gustafsson. Det han sysslar med är ingen demonstration, säger herr Gustafsson, utan någonting annat. Jag tycker att herr Gustafsson skall bestämma sig för hur vi skall ha det. Är det han håller på med en demonstration eller inte? Jag tror att hans eventuella anslutning till de paroller socialdemokratin kommer att resa i årets 1 maj-demonstrationer blir en fullständigt meningslös sysselsättning. Var beredd att fullfölja demonstrationernas innehåll, herr Gustafsson, för det är vi! Det är då de spelar någon roll.

Herr GUSTAFSSON i Byske (c) kort genmäle:

Fru talman! Demonstration eller inte! Jag upprepar ännu en gång att vi ser seriöst på den här frågan.

Nu säger herr Svanberg att det inte är någon större skillnad mellan reservanternas och utskottsmajoritetens linje. Den skillnaden finns i varje fall att reservationen har precis samma kläm som fyra socialdemokratiska motionärer har fäst på papperet; det har inte utskottsmajoriteten. Kammaren må välja!

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Fru talman! Skillnaden i ord mellan reservationen och majoritetens hemställan är inte stor. Skillnaden ligger däri att reservationen kommer att avslås här i dag. Utskottsmajoritetens hemställan kommer att leda till någonting. Herr Gustafsson säger att han gör något mycket fint. Han röstar för någonting som fyra socialdemokrater har skrivit på, men jag hoppas att större delen av riksdagen röstar för någonting som sju socialdemokrater, nämligen samtliga ledamöter i näringsutskottet från det socialdemokratiska partiet, har skrivit på.

Torsdagen den
1 mars 1973

*Regional utjämning
av priserna på
bensin och olja*

Herr WESTBERG i Ljusdal (fp):

Fru talman! Den fråga som vi nu diskuterar har, som utskottet mycket riktigt framhåller, behandlats många gånger i riksdagen. Det visar att många av oss upplever den som viktig. Självt har jag sedan länge hävdat den meningen att det är angeläget att vi får ett enhetligt pris på bensin och olja över hela landet. Det är långt ifrån tillfredsställande att de människor som lever och verkar i mera perifera delar av landet, t. ex. de inre delarna av Norrland, skall betala ett högre pris för bensin och olja än de som bor mera centralt. De delar av landet som har de längsta avstånden och det kallaste klimatet får vidkännas högre kostnader för drivmedel och för den olja som behövs för uppvärmning av bostäder och lokaler. Kostnaderna stiger och varor och tjänster blir dyrare. Det är otvivelaktigt mycket angeläget att vi får ett rundare Sverige också i det här avseendet.

En utjämning av priserna på bensin och olja medför en rent lokaliseringspolitisk effekt därigenom att den skapar gynnsammare förutsättningar för industrier i Norrland och de perifera delarna av landet. Den lokaliseringspolitiska effekten framhölls också av kommittén för näringslivets lokalisering som bl. a. uttalade: Kommittén anser att en prisutjämning på bensin och olja utgör ett viktigt led i strävandena att förbättra lokaliseringsbetingelserna i vissa delar av Norrland.

Vi vet alla att det inte rör sig om små summor. Man tycker kanske att prisskillnaden är obetydlig, men på grund av de stora mängder det är fråga om blir det ändå en avsevärd verkan.

En prisutjämning på bensin och olja är i hög grad motiverad. Frågan är bara hur den prisutjämnningen skall åstadkommas.

Vi har ibland diskuterat, om man kan tänka sig en differentierad skatt för att på det sättet nå en likhet. Det har också sagts, att man träffar överenskommelser med oljebolagen. Säkert finns det flera vägar att gå. I motionen och reservationen har inte tagits ställning till vilken väg man skall beträda. Motionärerna säger bara att initiativ bör tas för att åstadkomma en utjämning av priserna på bensin, motorbrännolja och eldningsolja mellan olika regioner i landet.

Nu nöjer sig utskottet med att säga att man skall på lämpligt sätt aktualisera de här frågorna i det fortsatta arbetet med den regionalpolitiska planeringen inom transportsektorn. Det är ingalunda någon direkt beställning på det sätt som motionen innebär. Därför finner jag, liksom herr Gustafsson i Byske nyss, att det är riktigast att gå på motionen, alltså att bifalla reservationen. Jag yrkar bifall till den och hoppas, att den skall vinna kammarens majoritet.

Herr Svanberg var nyss mycket säker på att han, dvs. utskottets majoritet, skulle vinna. Jag hoppas att hans tro skall komma på skam och att kammaren skall förstå vikten av att man vidtar åtgärder för att åstadkomma en utjämning och rösta med reservationen.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Fru talman! Meningsutbytet nyss mellan herrar Svanberg och Gustafsson i Byske visar hur liten skillnad det egentligen är mellan utskottsmajoriteten och reservanterna. Låt mig därför bara helt kort med

Torsdagen den
1 mars 1973

*Regional utjämning
av priserna på
bensin och olja*

några få ord kommentera hur vi från vpk ser på den här frågan och ge en motivering för hur vi kommer att ställa oss i den kommande voteringen.

Vi delar den uppfattning som motionärerna ger uttryck för när de gäller de negativa regionalpolitiska konsekvenserna, som är betingade av skillnader i fraktkostnader. Självfallet är det angeläget att det tas initiativ för att åstadkomma en utjämning av priserna på bensin, motorbränsle och eldningsolja mellan olika regioner här i landet. Däremot ställer vi oss väldigt skeptiska till den tankegång som motionärerna för fram när de gäller sättet att åstadkomma prisutjämningen – att den skall ske från oljebolagets sida.

Den utjämning som vi tycks vara överens om skulle enkelt kunna genomföras, om man förstatligade bensin- och oljehandeln. Vi skall om en stund behandla den frågan. Vill man inte rycka ut den här delfrågan som herr Svanberg talar om, går det – och det bör väl i vart fall för de socialdemokratiska ledamöterna vara enklare – att stödja motionen om ett förstatligande av bensin- och oljehandeln. Då kan man också ganska enkelt klara prisutjämningen mellan olika regioner.

Fru talman! Mot bakgrund av vad jag sagt här, kommer vi i voteringen att avstå från att rösta.

Herr NORDGREN (m):

Fru talman! Den här frågan är en gammal bekant. Utan tvivel är det mycket angeläget att man försöker knyta Norrland, dess befolkning och de norrländska industrierna närmare landet i övrigt och närmar kontinenten. Enligt företagare och industriledare där uppe är transportkostnaderna ett stort problem. Det vanligast förekommande önskemåle på företagarkonferenser är att man skall försöka utjämna fraktkostnaderna och kostnaderna över huvud taget för såväl person- som godstransporter. Problemet har tidigare behandlats i motioner av mig m. fl. och ingår som förslag i moderata samlingspartiets Norrland-program. Mot den bakgrunden, fru talman, kommer i varje fall jag att stödja reservationen och yrkar härmed bifall till densamma.

Med detta anförande, i vilket herr Winberg (m) instämde, var överläggningen slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, del reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades de förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Gustafsson i Byske begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan betänkanudet nr 6 röstar ja,
den del ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Gustafsson i Byske begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 148
Nej — 99
Avstår — 13

Nr 34

Torsdagen den
1 mars 1973

*Bankväsendets
utformning*

§ 3 Bankväsendets utformning

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 7 i anledning av motioner angående bankväsendets utformning.

I betänkandet behandlades motionerna

1973:345 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari yrkats att riksdagen uttalade sig för att i statens ägo överföra det samlade affärsbanksväsendet och reorganisera detsamma utifrån de i motionen angivna synpunkterna samt hos regeringen hemställde om förslag härom och

1973:1475 av herr Olof Johansson i Stockholm (c) vari hemställts att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till näringspolitiskt program för banksektorn med syfte att begränsa maktkoncentrationen hos de stora affärsbankerna och skapa en decentraliserad maktstruktur.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:345 om förstатligande av affärsbankerna,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1475 om ett näringspolitiskt program för banksektorn.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande förstатligande av affärsbankerna
 - a. av herrar Börjesson i Glömminge och Gustafsson i Byske samt fru Hambræus (samtliga c) som ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,
 - b. av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa,
att riksdagen med bifall till motionen 1973:345 som sin mening gav Kungl. Maj:t till känna vad reservanten anfört angående förstатligande och reorganisation av bankväsendet,
2. beträffande näringspolitiskt program för banksektorn
 - a. av herrar Börjesson i Glömminge och Gustafsson i Byske samt fru Hambræus (samtliga c) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa,
att riksdagen med bifall till motionen 1973:1475 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om förslag till näringspolitiskt program för banksektorn med syfte att begränsa maktkoncentrationen hos de stora affärsbankerna och skapa en decentraliserad maktstruktur,
 - b. av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanten angiven lydelse.

Torsdagen den
1 mars 1973

*Bankväsendets
utformning*

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Fru talman! Frågan om bankväsendets utformning har diskuterats tidigare år här i riksdagen, och debatten kom i synnerhet genom sammanläggningen av Skandinaviska banken och Enskilda banken att få en speciell karaktär. I dag föreligger ett utskottsbetänkande, som bl. a. behandlar motionen 1475 av herr Olof Johansson i Stockholm, där det yrkas att ett näringspolitiskt program upprättas för den svenska banksektorn och att det svenska bankväsendet ges en mera decentraliserad struktur. Det är ungefär samma yrkanden som återfanns i en motion av herr Johansson till förra årets riksdag. Det skall också nämnas att vänsterpartiet kommunisterna återigen har motionerat om ett förstatligande av hela affärsbanksväsendet.

När vi för ett år sedan behandlade hela denna fråga här i riksdagen -- det var närmare bestämt den 9 mars -- utspann sig en ganska omfattande debatt, och jag skulle tro att det kommer att sägas en hel del även till dagens utskottsbetänkande. Jag vill för min del hävda att det svenska bankväsendet väl i stort sett är stabilt och fungerar ganska bra. Om det har förekommit några äventyrligheter en gång i tiden, torde de ligga mycket långt tillbaka.

Utskottet avvisar herr Johanssons motion och anger såsom skäl att en fortsatt strävan till fusionsbildning och till olika former av sammanläggning skulle kunna vara rekommendabel och att det måste finnas banker av betydande storlek som kan ta sig an affärer inom import- och exportmarknaden. Vi reserverar tycker inte att dessa skäl är tillräckligt starka för att motionen skall avvisas, och vi tror att det svenska bankväsendet, om sammanläggningarna får fortgå, inte kommer att få någon lycklig utformning. Allteftersom affärsvolymen ökar i samhället kommer väl bankernas storlek och omsättning och därmed deras kapacitet att öka av sig själv. Så har ju skett under hela deras utvecklingstid.

Utskottet anför att det finns tendenser till ett ökat regionalt beslutsfattande inom bankväsendet, men jag tvivlar på att det kan vara i någon större skala. Det skulle möjligen vara i fråga om en del smådetaljer, men när det gäller de större och viktigare ärendena är jag övertygad om att handläggningen koncentreras alltmer.

När nu sammanläggningen pågår undan för undan och riksdagen intar den hållning som den gör, uppfattas detta säkerligen på bankhåll som en rekommendation att fortsätta att sammanslå bankföretag. Vad t. ex. Jordbrukskassan-Föreningskassan och sparbankerna även i mycket små enheter har betytt för den breda allmänheten när det gäller bankärenden kan knappast överskattas, och det avgörande är just att de är spridda och decentraliserade i sitt beslutsfattande och att de har en stark förankring lokalt och regionalt.

I förra årets betänkande, som av en slump har samma nummer som årets, nr 7, sade utskottet att det från koncentrationsutredningen kunde förväntas ett slutbetänkande under 1973, vari konsekvenserna av koncentrationsföreteelserna inom bankväsendet torde komma att belysas. I år nämns det ingenting om koncentrationsutredningen i utskottets skrivning. Är utskottsmajoriteten måhända i år inte riktigt säker på att

man kan ställa sig bakom vad man skrev i fjol? Det kan hända att vi av utskottets talesman får ett besked om varför utskottet i fjol signalerade ett slutbetänkande från utredningen under 1973 men i år inte har ansett detta vara värt att nämna i utlåtandet.

Utskottet framhåller att postbanken skall skapa regionala enheter, och det kan ju vara gott och väl. Men har man följt postbankens utveckling på landsbygden, så vet man att koncentrationen har medfört avigsidor när det gäller servicen. Många postkunder som tidigare haft fem minuters gångväg för att uträtta sina postbanksärenden får nu färdas en eller en och en halv mil för att uträtta samma ärenden.

De som försvarar koncentrationen säger: Men se så många kontor det företaget får. Se så många miljoner i omslutning som det blir. Och se hur stor procent av inlåningen man får efter de här fusionerna. Men jag tycker att man därmed har tappat det värdefullaste i hela verksamhetsförloppet. Det är, anser jag, inte frågan om att visa upp hur stor man är, utan det är frågan om bankväsendets nära kontakt med de enskilda människorna och om bankväsendets överskådlighet. Det hela går nu igen, när man sammanslår postbanken och Kreditbanken som båda är statliga banker. Här inträffar just vad vi tidigare har understrukit i debatten: tar den enskilda bankrörelsen ett steg mot koncentration, så måste staten ta samma steg. Man vill ju, som det brukar heta, hänga med i konkurrensen.

Fru talman! Det är den här rullningen som vi avser att dämpa med ett näringspolitiskt program för banksektorn, som skulle verka som ett bromsande elastiskt band och lugna ned den här fusionsutvecklingen. Ett överförande av bankväsendet i statens ägo, som kommunistmotionen 345 föreslår, är en för oss främmande lösning. Vi anser som sagt att koncentrationen redan nu har gått för långt.

Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1 a och 2 a.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Frågan om makten över affärsbankerna, över finanskapitalet, är kanske den viktigaste enskilda ekonomiska maktfråga som för närvarande diskuteras i landet. Det är mot den bakgrunden ganska märkligt att nu, vilket man för övrigt kunde göra också i fjol, se den överslättande stil och attityd som präglar utskottsmajoritetens sätt att besvara framstötarna från vpk och från centern.

I förra årets betänkande gjorde sig utskottsmajoriteten en betydande möda att försöka påvisa att det i själva verket inte var en så särskilt stor koncentration inom affärsbankssektorn. Man presenterade i det årets betänkande en hel lista på affärsbanker, en tabell. Där framställde man saken så att dessa banker – flertalet av dem var provinsbanker, men de stora dominerande affärsbankerna fanns givetvis också med – konkurrerade med varandra. De var självständiga gentemot varandra, och deras antal var någon sorts garanti för att det fanns konkurrens, för att koncentrationen inte alls var ett så stort problem som motionärerna -- också den gången från vpk och centern -- gjorde gällande.

Det tråkiga var, som vi hade anledning att påvisa i debatten, att den där tabellen inte var ledsagad av någon undersökning av ägandeförhållandena. Gjorde man en sådan undersökning, vilket redovisades i

debatten bl. a. av mig, kom det fram att ägarna bakom dessa förment självständiga banker i nio fall av tio var någon av de två stora affärsbankerna -- och företrädesvis Skandinaviska enskilda banken. När man från utskottsmajoritetens sida hävdade att den här tabellen över de förment självständiga bankerna var ett bevis på konkurrensen inom affärsbankssektorn betydde det alltså ingenting annat än hävdandet av den något bisarra tesen att herr Wallenberg svarade för konkurrensen på det sättet att han konkurrerade med sig själv

Den tabellen är förklarligt nog i år utelämnad i utskottsbetänkandet. I övrigt är det sig generande likt. Man nöjer sig nu med att anföra att affärsbankernas inflytande över den totala inlåningen och omsättningen inte är så rasande stort -- affärsbankernas andel av inlåningen utgör ca 40 procent -- och pekar på alla de andra kreditkällor som finns. Därmed förbigår man det som vpk-motionärerna mycket kraftigt trycker på, nämligen den helt olika karaktären av den makt och det inflytande som finns i de stora privata affärsbankerna och det som finns på sparbankssektorn, inom jordbrukskasserörelsen och på den redan statliga delen av banksektorn. Det intressanta är nämligen inte exakt hur stor del av krediterna som hör hemma i den ena eller andra sektorn av bankväsendet utan hur stor den totala samhällseliga och ekonomiska makt är som varje del av bankväsendet, och speciellt det privata affärsbanksväsendet, representerar. Det är ju en kvalitativ karaktärsskillnad mellan det inflytande och den makt som representeras av en renodlad kreditinstitution som en sparbanksbank och en stor affärsbank. Den stora affärsbanken är inte bara en kreditkälla och en bank i begränsad mening, den är också ett nervcentrum för ekonomisk makt och ägande av vida mer kvalificerad natur. Till de finansgrupper som dominerar de stora affärsbankerna är ju också knutna makten över större delen av det svenska industrikapitalet och makten över inriktning och ägande inom större delen av det svenska produktionslivet. Denna dubbla funktion -- att affärsbankerna dels är banker, dels också är centra dit ägande och kontroll över produktionslivets nyckelsektorer koncentreras -- är egentligen det viktigaste. Därvidlag skiljer sig onekligen affärsbankerna på ett avgörande sätt från andra delar av kreditväsendet, vilkas rent kreditpolitiska funktion är väsentligt mer markerad.

När man ser vad de stora affärsbankerna har för makt på olika områden i samhällslivet -- över produktionslivet, över industrin -- finner man att den kontrollen är oerhört starkt koncentrerad. Inom själva banksektorn, om vi bara ser till bankföretagen, råder en extrem koncentration på affärsbankssidan. Det är egentligen bara två stora maktgrupper som man där kan urskilja -- Skandinaviska enskilda banken och Svenska handelsbanken.

Den bilden av en extrem koncentration skärps högst väsentligt när man går över till att se på vilken roll dessa två speciella finansgrupper, dessa två jättelika finanspolitiska och monopolkapitalistiska toppgrupper, spelar i produktionslivet och i industrin. Det gäller framför allt Skandinaviska enskilda banken, vars position är utan jämförelse. Jag tror t. o. m. att det är svårt -- och jag kan där åberopa koncentrationsutredningens konstateranden -- även om man går till avancerade kapitalistiska

länder i andra delar av världen att finna något motstycke till att en enda bank, en enda speciell, starkt avgränsad liten finansgrupp har ett så enormt inflytande över det ekonomiska livet i ett enskilt land.

Jag har gjort ett grovt urval och bara plockat fram den verkligt maktpolitiskt tunga sektorn inom produktionslivet, alltså de börsnoterade aktiebolagen som har över 50 miljoner kronor i aktiekapital – detta är en något grov metodik, det erkännes, men man får på det sättet med ca 60 av de verkliga jättarna, de som dominerar svensk ekonomi och svenskt produktionsliv. Av dessa 59 börsnoterade aktiebolag med över 50 miljoner kronor i aktiekapital kontrolleras 24 av Skandinaviska enskilda banken, och det är också de allra största aktiebolagen som finns bland dessa 24. 12 stycken kontrolleras av Svenska handelsbanken, ytterligare 10 kontrolleras av en kombination av Skandinaviska enskilda banks- och Svenska handelsbanksintressen. Sedan finns det ytterligare 6 av de 59 som kontrolleras av någon av dessa båda toppgrupper, SEB eller SHB, gemensamt med någon tredje finansgrupp eller gemensamt med staten – en kombination som intressant nog också förekommer. 7 av 59 står utanför denna krets och är rent äganderättsligt i väsentlig mån självständiga, vilket naturligtvis inte betyder att de inte kan vara kreditmässigt i hög grad beroende, och faktiskt också är så, av någon av de stora finansgrupperna.

Av aktiekapitalet i dessa storföretag – och även om det är ett sätt att mäta som är något oegentligt, eftersom bakom en och samma summa i nominellt kapital i och för sig kan stå olika grader av makt och ekonomiska tillgångar, kanske man kan acceptera det som en grov vägledning – kontrollerar Skandinaviska enskilda banken ensam 43 procent. 21 procent kontrollerar Skandinaviska enskilda banken tillsammans med Svenska handelsbanken, och Svenska handelsbanken kontrollerar ensam ytterligare 21 procent. Mer än 85 procent av aktiekapitalet i storföretagen kontrolleras alltså av två storfinansgrupper, två storbanker.

Ändå säger utskottets majoritet i sitt betänkande att det är en överdriven oro när man talar om att denna koncentrationsgrad skulle utgöra en maktpolitisk fara. Man kan då fråga sig: Hur hög skall den procenten vara för att utskottet skall behaga bli oroat? Moderaterna, som socialdemokraterna i denna fråga som i så många andra har lierat sig med, ser naturligtvis lika gärna att det blir 100 procent; det är ju fullt logiskt med deras politiska övertygelse.

Men den intressanta frågan är: Vid vilken koncentrationsprocent blir socialdemokraterna oroade? De är inte oroade vid 85 procent. Någonstans mellan 85 procent och 100 procent måste alltså deras oro inträda. Det är en ganska snäv marginal som den har att röra sig på i så fall: bara 15 procent. Deras linje ligger de facto mycket nära moderaternas.

Nu smyger man in en brasklapp i utskottsbetänkandet. Man säger: "Självfallet måste dock skadlig ekonomisk maktkoncentration förebyggas." Det är intressant. Det låter säga sig, men vi har alla sett att det låter sig icke lika lätt göra. När den stora bankfusionen med sina särskilda skattelättnader och gratisförmåner kom till stånd, hur förebyggde då representanterna för de grupper som utgör majoritetssidan i utskottet den skadliga maktkoncentrationen? Och hur var det med insynen den

gången – denna insyn som man fäster så stor vikt vid och vars existens man gör så stort nummer av, denna insyn som man gör till ett huvudargument för att inte ta itu med den äganderättsliga och maktpolitiska kontrollfrågan? Vi vet alla att den stora bankfusionen inte bara aktivt understöddes, den vållade inte alls någon oro, det var inte alls tal om att förebygga någon skadlig maktkoncentration, utan det var tal om att uppmuntra och aktivt understödja med förmåner en skadlig maktkoncentration. Vi vet också att denna fusion överraskade även många ledande socialdemokrater, inklusive dem som bland sina funktioner räknade uppgiften att vara någon sorts representanter för ett slags samhällsintresse visavi banksektorn.

Sedan heter det i utskottsbetänkandet att kreditväsendet förutsätter stora enheter. Det är en vacker lovsång till den kapitalistiska koncentrationsteorin. Men den synen skulle ha blivit logisk enbart under *en* förutsättning. Om man verkligen eftersträvade stora enheter för samordningens skull på kreditväsendets område, då vore nämligen just en stor statlig affärsbank, som tog hand om det nu privata affärsbankskapitalet, den enda organisatoriskt riktiga och logiska lösningen. Att som så ofta i debatten hävda att Wallenberg och Svenska handelsbanken i alla fall är svenskar och att det är bättre att kontrolleras och dirigeras av svenska maktgrupper, eller maktgrupper i vilka ingår svenska medborgare, än av någon stor utländsk bankkoncern, det är som alla vet ett irrationellt argument. Det är en högst formell svenskhet som dessa finansjättar besitter. När det gäller deras sätt att bedöma det svenska folkflertalets intressen visavi sina egna så tror jag att deras synpunkter är vida mer multinationella än nationella.

Vi betonar mycket starkt i vår motion att ett förstatligande av affärsbanksväsendet skapar på intet sätt socialism och är i sig självt, taget som en isolerad åtgärd och som ett rent äganderättsöverförande, icke nödvändigtvis en socialistisk åtgärd. Men det är obestridligen ett maktpolitiskt slag mot storfinansens, dess herravälde och dess dirigering av svensk ekonomi och politik. Och självfallet kan organisationen inom ramen för ett statligt bankväsende byggas upp på ett sådant sätt att det inte liknar de nuvarande statliga bankerna, som väsentligen till sin karaktär är att beteckna som statskapitalistiska, utan kommer att innebära ett praktiskt folkinflytande och en offentlig politisk styrning av kapitalströmmarna i landet.

Det är två frågekomplex som är aktuella här och som man skulle vilja ställa under diskussion. Man skulle vilja ha ett svar från socialdemokraterna hur de inför sig själva kan försvara och lösa det dilemma som de här är utsatta för rent maktpolitiskt.

Först och främst ställer man sig frågan: Varför är ni så angelägna om att i det här utskottsbetänkandet bagatellisera den klart dokumenterade och av era egna koncentrationsutredningar klart bekräftade enorma maktkoncentrationen? Och varför underskattar ni den oro som kommer till uttryck inför den här maktpolitiska koncentrationen inte bara från vänsterpartiet kommunisterna, inte bara från centerpartiet, vilket så att säga företräder de småborgerliga mellanskiktens berättigade rädsla för det allt mäktigare storkapitalet, utan också från mycket stora delar av det

socialdemokratiska partifolket, som ofta har betraktat kravet på ett överförande i statlig ägo av det privata affärsbanksväsendet som närmast ett klassiskt historiskt socialdemokratiskt krav? Varför motarbetar ni så intensivt kongressopinionen i ert eget parti i den här frågan? Och varför skall ni till varje pris mobilisera både Palme och Sträng mot de kongressombud som vid den senaste socialdemokratiska partikongressen tog upp och drev den här frågan som vi nu från vpk driver i denna kammare? Varför fäste ni så stor vikt vid att slå ned den kongressopinionen?

Ni låter utföra koncentrationsutredningar, som på ett avslöjande sätt talar om hur det är ställt med maktkoncentrationen inom det ekonomiska livet. I och för sig var det inget nytt ni kom med; utredningar av det slaget hade ju då sedan länge utförts av vpk:s partiordförande. Men det kom ju i alla fall officiella statliga utredningar som satte dessa fakta på pränt.

Ni använder denna bild som koncentrationsutredningen ger för att i valtaktiska sammanhang söka mobilisera upp småfolksopinionen mot storfinansen när ni behöver det. Men mellan valen är ni en hämningslös och trogen hjälpare åt storfinansen och hamnar troget, liksom i den här frågan, på samma sida som moderaterna — storindustrins och storkapitalets partipolitiska företrädare i den här riksdagen.

Jag skulle vilja ställa några frågor till den representant för socialdemokratin som skall försvara utskottsmajoritetens betänkande. Hur tror ni någonsin att arbetarmakt kan skapas i det här landet med det tillstånd på affärsbanksväsendets område som ni här så intensivt försvarar? Hur tror ni att man någon gång skall kunna hävda några andra principer än den flacka vinstmaximeringen och profittänkandet om man inte griper sig an med maktproblemet inom den privata affärsbankssektorn?

Hur tror ni att styrning av kapital till ekonomiskt nu tillbakagående regioner någonsin skall kunna åstadkommas med det bankväsende som nu finns?

Hur tror ni att prioriteringen mellan olika sociala behov på lång sikt inom produktionen, inom forskningen osv. skall kunna tillgodoses i folkflertalets intresse så länge vi har denna enorma koncentration av kapitalströmmarna och makten över den i två jättelika finansgrupper, styrda av ett ytterst litet antal människor som står i stark förbindelse med det utländska storkapitalet?

Hur tror ni att kapitalexporten, som nu är ett problem inte minst från tillväxt- och sysselsättningssynpunkt i det här landet, skall kunna påverkas och förhindras med den äganderättsliga och maktpolitiska struktur som nu finns? Hur tror ni över huvud att någon form av närings- och sysselsättningspolitik skall kunna föras i det här landet med ett privat affärsbanksväsende och med dessa stora finansgrupper, om denna näringspolitik och regionpolitik och vad det nu gäller skall bli någonting annat än en trogen spegling av den utveckling som de storkapitalistiska intressena driver och som de lagbundet följer?

Det kan väl konstateras att socialdemokratins gamla partiprogram, som alltid med klassisk konsekvens tog upp just kreditväsendets förstatligande som ett väsentligt krav, nu sedan länge — som alla vet — är

avskaffade. Och det är begripligt, för deras krav rimmade väldigt dåligt med den hjälp till storbanksfusioner som den socialdemokratiska regeringen sedan dess har ägnat sig åt. Men man frågar sig osökt ibland, inte minst som gammal f. d. socialdemokrat: Hur skulle de socialdemokratiska pionjärerna, som skrev de gamla socialdemokratiska programmen, ha reagerat om de i dag såg socialdemokratin här samarbeta med moderaterna till storbankernas skydd och i en propaganda som går ut på att bagatellisera det hela och påstå att ett maktpolitiskt problem i den här frågan egentligen inte finns?

Fru talman! Sist och slutligen: Vi delar många av de synpunkter som centern har fört fram i den här frågan. Men som alla vet och som vi också har redogjort för i våra reservationer har vi en annan utgångspunkt. Vi tror att på grund av det faktiska förhållandet att den avancerade kapitalismen har en lagbunden tendens till koncentration är det endast mer begränsade -- i och för sig inte betydelslösa -- framgångar som kan vinnas genom att man på olika sätt med organisatoriska och legala restriktioner söker modifiera koncentrationsgraden inom finanskapitalet. Vi tror emellertid inte att man på den vägen kan stoppa kapitalismens lagbundna utveckling -- vi betraktar det som i någon mån orealistiskt. Men självfallet uppfattar vi centerns deklarerationer här som vida mindre oacceptabla ur vår synpunkt än utskottsutskottets hämningslöst storfinansiellt inriktade ideologiska uppläggning. I voteringen kommer vi inom vpk att göra så att vi i första omgången yrkar bifall till och röstar för reservationerna 1 b respektive 2 b. Slås de i voteringen om kontraposition ut av centerns reservationer kommer vi för vår del att avstå. Vi vill väl dock kanske deklarerera, som jag nu antydde, att den ideologi som styr utskottsmajoriteten är för oss väsentligt mer oacceptabel än den syn som styr centerns mer kritiskt präglade framträdanden.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Fru talman! Enligt min mening är koncentrationskrafterna i samhället i dag starkare än någonsin. Affärsbankerna och till dessa knutna investmentbolag samt de omfattande band som finns mellan affärsbankerna och storföretagen -- detta komplex tillsammantaget -- är en av de viktigaste drivkrafterna bakom koncentrationsprocessen i det svenska näringslivet. Därför återkommer också denna debatt gång på gång och måste så göra, till dess vi har funnit instrument som förmår tygla denna utveckling. Det är viktigt att det näringspolitiska intresset särskilt inriktas på banksektorn, därför att den är strategisk.

Ett annat skäl är det som finansministern själv angav i den proposition som behandlade skattebefrielsen i samband med storbanksfusionen, nämligen att bankerna utför viktiga samhällsfunktioner inom ramen för valutaregleringen, kontrollen av obligationsemissioner, särskilt reglerade kreditområden osv. Finansministern sade då att affärsbankernas roll i den näringspolitiska utvecklingen har ökat successivt under efterkrigstiden. Det finns anledning instämma i det. Det draget har verkligen inte minskat sedan 1971, då detta sades.

Det är inte alls underligt att människor reagerar mot koncentrationsprocessen i vårt samhälle och fortsätter att göra så till dess man effektivt

angriper den. Det finns bland stora grupper en mycket stark känsla av maktlöshet inför både privatstyrda och samhällsstyrda maktkoncentrationer. Än så länge har dessa reaktioner inte lett till så många konkreta resultat, men det är min övertygelse att om denna s. k. utveckling fortsätter som hittills, så kommer människor i allt större utsträckning att reagera så att det får effekt.

Det allvarliga i sammanhanget är samhällets passiva roll i olika avseenden, t. ex. när det gäller SE-bankfusionen, Götabankfusionen osv. Ja, det har snarast varit fråga om ett klart främjande av koncentrationsprocessen.

Om vi ser på vad som har hänt under ett antal år står det alldeles klart att det förekommer ett koncentrationsfrämjande "växelspel" mellan den offentliga och den privata sektorn. Jag skall här ange detta i några punkter.

1. AP-fondens tillväxt på kapitalmarknaden har setts med oro från affärsbankernas sida.

2. Investeringsbankens tillkomst verkade i samma riktning men troligen relativt marginellt.

3. Samgåendet mellan Stockholms enskilda bank och Skandinaviska banken blev ett motdrag -- paradoxalt nog med snabbt understöd från den socialdemokratiska partiledningen genom löfte om skattebefrielse. Det beslutet togs som bekant mot centerpartiets och vänsterpartiets kommunisternas röster.

4. Redan när storbanksfusionen genomfördes fanns det långt framskridna planer på sammanslagning av Smålands bank och Göteborgs bank. Det fanns personer involverade i den utredningen som satt och "darrade" en aning på åhörarläktaren här i riksdagen. Problemet var bl. a. att komma runt en överenskommelse, tillkommen på bankinspektionens initiativ, att provinsbanker skulle vara fredade från fusioner. Storbanksfusionen gav den extra puff som behövdes. Regeringen var beredd att ställa upp och bevilja skattebefrielse också i detta fall, utrustad som man då var med riksdagens fullmakt för att slippa besvärade debatter här i kammaren vid varje återkommande bankfusion.

5. Under de senaste dagarna har ett förslag framlagts på den statliga sidan -- i en 25-sidig stencil från finansdepartementet -- om sammanslagning av postbanken och Kreditbanken till PK-banken. Det framhålls helt blygsamt i förbigående att de totala tillgångarna i banken skulle bli 28 miljarder kronor. Därmed skulle den bli den största i landet, och man skulle nå "största möjliga slagkraft på den allmänna kreditmarknaden och effektivt kunna möta konkurrensen från andra banker". Alltså ännu ett drag i detta "växelspel" mellan den privata och den offentliga sektorn.

6. I periferin men ändå av ganska stor omfattning sker då och då strukturförändringar med mindre bankenheter inblandade. Den senast uppmärksammade är den föreslagna sammanslagningen av Länssparbanken i Stockholm och Upsala sparbank. Fusionerna inom sparbanksrörelsen är för övrigt inte alltid så små som man skulle kunna tro. I det här fallet rör sig de totala tillgångarna på inlåningssidan om drygt 2 miljarder kronor.

Det finns således ett genomgående drag i koncentrationsprocessen.

Det är hela tiden fråga om en växelverkan *dels* mellan den offentliga och den privata sektorn, *dels* inom den privata sektorn, där man genom att skapa balanserande maktkoncentrationer försöker att bevaka sina egna intressen.

Den lagstiftning om samhällsrepresentanter i bankernas styrelser som tillkommit under de senaste åren medför bättre insyn och information och komplettering av de företagsekonomiska bedömningarna med samhällssynpunkter, men det är naturligtvis viktigt att inte framhäva dessa reformer som ett sätt att förändra maktförhållandena. De kan stödjas från helt andra utgångspunkter, vilket vi också gjort från centerns sida. Men den viktiga frågan blir: På vilket sätt medför ökade balanserande maktkoncentrationer också ökade möjligheter till inflytande för medborgarna i allmänhet? Utskottet säger i sitt betänkande att "oron över koncentrationstendenser inom bankväsendet är överdriven". Till det finns bara att säga att uppfattar man den konkreta koncentrationsprocess som vi upplevt under senare år som "tendenser", så är det klart att man måste uppfatta det mesta som överdrifter. Förra året formulerade utskottsmajoriteten det så, att tillkomsten av SE-banken "inte innebar någon revolutionerande förändring av kreditväsendets struktur". Hur höga krav ställer man då på en revolution i det här sammanhanget? Vi har sett följdverkningarna, men vi har inte sett slutet på dem heller.

Förra året kunde utskottsmajoriteten hänvisa till det i år förväntade slutbetänkandet från koncentrationsutredningen. Jag måste erkänna att jag också väntar på det, men vi kan ju inte vänta hur länge som helst. Nu verkar det som om också näringsutskottet givit upp hoppet. Man kan naturligtvis fråga sig om de analyser och förslag som kommer fram i slutbetänkandet är tillräckliga för att uppnå ens den grad av minskad koncentration som fanns då utredningen började arbeta. Utredningar är nog bra, men om koncentrationsutvecklingen under tiden rusar förbi utredningen, blir effekten bara passivitet – ett hinder eller en förevändning för samhället att förhålla sig passivt. Och det var väl ändå inte meningen?

I reservationen 2 a anger centerrepresentanterna i näringsutskottet några principiella utgångspunkter för att åstadkomma en decentralisering och begränsad maktkoncentration inom banksektorn. Självfallet är det bra om bankerna på egen hand bygger in en långtgående delgering i den egna organisationen, men det är lika klart att detta är en otillräcklig åtgärd. Jag syftar då främst på Handelsbanken, som gått den vägen.

Det är viktigt att strukturförändringar inom banksektorn blir föremål för en återkommande debatt och prövas här i riksdagen, då de är av någon storleksordning. Det betyder att fullmakten för regeringen på denna punkt bör upphävas. Och det måste till en helt annan styrka i argumenten från tilltänkta fusionärer framöver för att sådana i framtiden skall kunna beslutas. Det finns anledning att överväga den nuvarande banklagstiftningens utformning och även skattereglerna för bankerna. Jag hinner inte utveckla detta nu, men jag tror det skulle vara värdefullt. Det kan inte vara något syfte i sig att ha likvärdig behandling från samhällets sida av bankerna, mot bakgrund av den utveckling vi har sett. Jag vill understryka att detta är min personliga uppfattning. Banker med kund-

och medlemsinflytande -- i kooperativ form eller på annat sätt -- borde främjas av samhället i förhållande till dem som inte har den strukturen. Samhället kan och bör förstärka kontrollen av bankerna -- inte minst gäller det deras inflytande över andra företag -- och ålägga bankerna restriktioner när det gäller personalsamband och personunioner, när det gäller investmentföretagens rörelseutrymme osv.

Centern har för sin del stött tillkomsten av den statliga Kreditbanken, men vi tror inte på ett förstatligande av bara bankväsendet. Folkinflytandet i Kreditbanken är knappast större än i affärsbanker i övrigt. Kreditbanken är med i samma organ som övriga storbanker, deltar i samma överenskommelser om taxesättning och dylik konkurrensbegränsning som övriga banker. Det visar, att så här långt har offentligt ägande av banker inte inneburit någon lösning på maktkoncentrationsproblemen. Jag vill särskilt understryka vikten av att konkurrensförhållandena granskas av de myndigheter som har denna uppgift inom den alltmer koncentrerade banksektorn. Det kan aldrig ligga i konsumenternas intresse med en långtgående samordning av räntesatser och taxor, allra minst i kombination med en fortsatt koncentration inom banksektorn, som klart minskar valmöjligheterna för konsumenterna.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen 2 a vid näringsutskottets betänkande nr 7.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Fru talman! De båda motioner som behandlas i föreliggande utskottsbetänkande är ju inga nyheter, vilket kammarens ledamöter säkert blivit på det klara med under den debatt som förevarit. Så sent som i fjol diskuterades som bekant de här frågorna.

Från kommunistiskt håll kräver man, som vi hört av herr Svensson i Malmö, att affärsbanksväsendet skall nationaliseras och reorganiseras under politisk kontroll, och i centermotionen säger man ju, vilket framhållits av herr Börjesson i Glömminge och nu senast av herr Olof Johansson i Stockholm, att man önskar ett näringspolitiskt program för banksektorn, som innebär att bankernas bindningar till storföretagen begränsas liksom en påstådd maktkoncentration till de stora affärsbankerna.

Från vpk:s sida vill man närmast göra gällande att affärsbankerna har en monopolställning på bankmarknaden. Men så är ju inte fallet. Deras andel av bankinlåningen uppgår till, som också redovisats i utskottsbetänkandet, 40 procent, och en lika stor del faller på sparbanks- och jordbrukskassor, medan de resterande 20 procenten faller på den statliga sektorn, dvs. Sveriges kreditbank och postbanken. Nu är jag givetvis medveten om att de olika bankgrupperna skiljer sig på utlåningssidan, vilket också herr Svensson framhöll. Men genom de ändringar som har vidtagits i banklagstiftningen har en konkurrens inträtt på området, som tidigare helt behärskades av affärsbankerna. Jag kan också framhålla att konkurrensen affärsbankerna emellan om de olika kunderna är ganska stor.

Från utskottsmajoritetens sida tror vi inte att ett förstatligande av affärsbanksväsendet skulle vara att rekommendera. I stället menar vi att

Torsdagen den
1 mars 1973

*Bankväsendets
utformning*

samhället genom att skaffa sig insyn och inflytande över bankerna bättre gagnar utvecklingen. Vi har i dag bankinspektionen som noga följer bankernas förehavanden, bl. a. pris- och konkurrensförhållandet på området. Bankinspektionen kan också, om den så skulle vilja, bl. a. se på bankernas bokföring för erforderlig kontroll. Riksbanken har ju långtgående befogenheter att styra affärsbankernas kreditverksamhet i överensstämmelse med statsmakternas intentioner. Vi har likviditets- och kassakvotlagen samt riksbankens räntepolitik, allt syftande till kontroll på det här området. För ett par år sedan fick vi också de statliga representanterna i affärsbankernas styrelser.

Jag vill påstå att samhället har en god kontroll över affärsbankerna. När vi dessutom har de statliga Sveriges kreditbank och postbanken som konkurrerar med de privatägda affärsbankerna finns det ingen anledning att aktualisera frågan om affärsbankernas socialisering. Om man skulle socialisera affärsbankerna kan man enligt min uppfattning inte konfiskera dem utan man skulle vara tvungen ge ägarna betalt för förlorad egendom. En värdering pekar på att samhället vid en sådan affär skulle få lov att punga ut med åtskilliga tusen miljoner. Jag är övertygad om att det klokaste är att arbeta efter de linjer på området som vi följer i dag, för man menar väl inte från kommunistiskt håll att vi skall konfiskera vad affärsbankerna äger.

Herr Svensson i Malmö frågade hur vi från socialdemokratiskt håll skall kunna skapa en arbetarmakt i detta land med det nuvarande banksystemet. Vi socialdemokrater tror -- det har vi sagt på vår partikongress, vilket herr Svensson också återopade -- att det genom den insyn vi har genom de olika kanaler jag har försökt peka på skall vara möjligt för oss att få det inflytande vi behöver på detta område. Skulle detta i en framtid inte komma att räcka, kan givetvis andra åtgärder behöva övervägas.

Beräffande den från centerhåll väckta motionen och även den i anledning därav avlämnade reservationen vill jag säga att den där uttryckta oron över koncentrationstendenserna inom banksektorn är, som vi också sagt i utskottsbetänkandet, överdriven. Om vårt kreditväsen skall kunna serva den större svenska industrin och vara den behjälplig inte endast då det gäller företagsutbyggnad utan också när det gäller export- och importaffärer, är det nödvändigt att vi har banker av den storlek som vi har fått under senare tid. I annat fall hade vi kommit att bli beroende av utländska bankintressen i mycket större utsträckning än för närvarande. Vi måste naturligtvis se till -- det har vi även gett uttryck för i utskottsbetänkandet -- att detta inte leder till skadlig ekonomisk maktkoncentration. Men vi har bl. a. bankinspektionen, som ser efter sådant.

Vad sedan gäller beslutsfattandet inom affärsbankerna vill jag påstå, att en rad av beslut fattas på regional nivå. Som framgår av utskotts- betänkandet ingår i postverkets planer att tillskapa regionala kontor, en tendens som redan gör sig gällande inom sparbanksväsendet.

Herr Börjesson i Glömminge säger att man i årets utskottsbetänkande inte sagt någonting om koncentrationsutredningen. Det är riktigt. Vi har inte i betänkandet tagit in någonting om koncentrationsutredningen. Men

jag vill hänvisa till reciten, herr Börjesson. Där finns koncentrationsutredningen omnämnd. Där står att koncentrationsutredningen har signalerat att den under innevarande år kommer med sitt slutbetänkande, vari konsekvenserna av koncentrationsföreteelserna inom bankväsendet kommer att belysas. Jag anser nog att man kan lugna sig till dess utredningen är färdig. Vi får då givetvis ta under övervägande de förslag utredningen kan presentera.

Fru talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Bara helt kort till Hugo Bengtsson: Det har tidigare varit så, att man i denna fråga har haft tillfälle att diskutera med näringsutskottets ordförande, som ju också är en framstående socialdemokratisk näringspolitiker. Att man har bytt talesman antar jag att man kan tolka såsom ett bevis på den ringa vikt som den här frågan anses ha i socialdemokratiska kretsar och den nedtoning av hela problematiken som man vill göra här.

Hugo Bengtsson säger att man har statliga kreditinstitut som konkurrerar med de privata. Jag skulle vilja fråga på samma sätt som jag frågade i mitt första anförande: På vilka områden, i vilka ekonomiska maktcentra, i vilka storföretag kan man påvisa att staten har något väsentligt inflytande som balanserar det inflytande som affärsbankerna har? Det är inte tal om att de konkurrerar genom att lämna borgenslån till den eller den villan, utan det är fråga om hur konkurrensen dem emellan ser ut på det maktpolitiska planet. Vi skall då finna att det egentligen inte är någon konkurrens alls, därför att det statliga kreditväsendet och den politik som ligger bakom det stödjer maktkoncentrationen till den privata sidan.

Det är vidare intressant att konstatera att Hugo Bengtsson gör nästan all debatt omöjlig genom att bara upprepa, i hela sitt anförande, alla de saker som jag för min del i inledningsanförandet redan hade polemiserat emot i stället för att på något sätt gå in på de frågeställningar som jag här försökte peka ut. Hela hans anförande andas den typ av socialdemokratisk aningslöshet som finns hos de maktägande skikten inom det partiet. Det var dock så, Hugo Bengtsson, att det ingalunda var alla – långt ifrån alla – på partikongressen som var beredda att en gång för alla och definitivt stryka det krav på överförande av affärsbankerna i statlig ägo som dock har varit ett klassiskt socialdemokratiskt krav.

Jag upprepar min fråga: Hur kan ni någonsin tänka er att den regionala utarmningen till följd av koncentrationen inom näringslivet skall kunna botas och att denna kapitalismens inneboende tendens, som allt mer och mer dominerar överallt, skall kunna botas av statliga styrelserepresentanter som har samma ideologi och som enligt bestämmelserna t. o. m. *skall* ha samma ideologi som de privata storbankscheferna? Är det att bedriva någon form av progressiv näringspolitik och komma med något alternativt inflytande, lett av andra principer än de monopolkapitalistiska?

Torsdagen den
1 mars 1973

*Bankväsendets
utformning*

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c) kort genmäle:

Jag noterar, fru talman, att herr Bengtsson i Landskrona använde ett gammalt uttalande - t. o. m. ett obevisat påstående, skulle jag vilja säga -- när han angav skälen till att det är så nödvändigt med stora banker i vårt land, nämligen att man måste kunna hävda sig på utlandsmarknaderna och att detta är det enda sättet att göra det. Detta har vi diskuterat tidigare, men bankerna har själva vid upprepade tillfällen sagt att en förutsättning för att de skall kunna utnyttja stordriftsfördelarna på den internationella marknaden är att närmast avskaffa den nuvarande valutaregleringen, vilken de uppfattar såsom det största hindret. För övrigt bör det finnas möjligheter att både via etablering utomlands och via konsortialavtal mellan banker uppnå den storlek som kan behövas i det enskilda fallet. Därför är det ett argument som inte håller. Av herr Bengtssons lugna anförande får jag snarast känslan av att det ligger något i vad ett ombud på SAP-kongressen sade. Han yttrade att socialdemokratins försiktighet inför banksektorn liknar mannen som använde både hängslen och livrem.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s) kort genmäle:

Fru talman! Herr Svensson i Malmö ville uppenbarligen inte gärna diskutera med mig. Det kan möjligen vara på det sättet att herr Svensson dirigerar en del i sin egen grupp. Han gör det dock inte i den socialdemokratiska gruppen, och vill han diskutera den här frågan, får han göra det med mig den här stunden. Vill han det inte, slipper han givetvis.

Sedan vill jag säga till herr Svensson att vi väl inte en gång för alla har tagit slutlig ställning i den här frågan. Vi ser i dag frågan så som vi redovisar den. Vi menar därmed att vi är inne på en rad områden, där vi kontrollerar affärsbankerna, och vi har efter hand skapat oss instrument som jag tidigare har redovisat. Vi har Sveriges investeringsbank, som är en betydelsefull faktor i kreditgivningen till industrin. Vi har också andra kontrollinstrument som jag inte tidigare nämnde där vi också utövar påverkan. Vi har emissionskontrollen, där vi är med och på det sättet dirigerar kapitalmarknaden.

Formerna för att nå en önskad kreditpolitik kommer säkerligen att förändras från tid till annan. Den har förändrats undan för undan, och under 1960-talet har den enligt min mening kommit att förändras rätt kraftigt i takt med att AP-fonderna byggts upp. Nu står vi inför uppgiften att via fonderna skaffa de anställda och samhället inflytande i företagen. På detta sätt har vi rätt bra kontroll över vad som sker på olika områden. Utvecklingen kan komma att medföra att vi får söka oss nya och andra vägar. Undan för undan har vi emellertid skapat oss allt bättre möjligheter till insyn och kontroll.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Herr Bengtsson i Landskrona är charmerande. Han talar nästan hela tiden om den stora makt som den jättelika statssektorn i det här landet har, den lilla försvinnande del av den svenska kapitalism som den representerar. Han undviker sorgfälligt att tala om de övriga 95

procent där den verkliga makten och det verkliga maktproblemet ligger. Det är herr Bengtsson som är ointresserad av att diskutera; han upprepar ju bara vad som står i utskottsbetänkandet. Han tar inte en debatt om den kritik av betänkandet som jag ägnade mig åt.

Sedan har socialdemokratin naturligtvis inte tagit sin slutgiltiga ställning till frågan om kreditväsendet och den makt detta representerar. Det tror jag säkert. Jag tror att det är ett förfall som kommer att fortsätta. Från det klassiska socialdemokratiska programkravet om nationalisering av affärsbanker och kreditväsendet över huvud taget har ni nu gått därhän att ni försvarar storbanksfusionerna. Säkerligen finns det ytterligare något extra steg att ta i denna degenerationsprocess innan ni blir fullständigt klara över var ni står.

Till sist vill jag säga att jag tycker att det är ganska underbart och en mätare på den Bengtssonska varianten av socialism när han säger att kommunisterna väl inte menar att vi skall ta från de stackars storbankerna och konfiskera deras egendom. Enligt den Bengtssonska socialismen skall storbanksintressena och kapitalisterna först tillskansa sig mervärdet och frukterna av andras arbete; sedan skall de också ha betalt för att de gör det. Man kan ju tänka sig vilken jämlikhet som kommer att präglade det samhälle som bedriver socialisering på det sättet. En sådan socialism kommer i evighet att ha ett skikt av räntetagare och lyxlevare, som lever på de pengar som har betalats ut i ersättning av dem som nationaliserat deras egendom.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s) kort genmäle:

Fru talman! Jag tror inte att herr Svensson i Malmö och jag kommer att finna varandra i den här debatten. Vi kommer nog inte att finna varandra över huvud taget i denna fråga, därför att nu framgår det klart och tydligt att man från kommunistisk sida avser att konfiskera hela affärsbanksväsendet. Från socialdemokratiskt håll har vi aldrig haft en sådan tanke. Frågan diskuterades ingående på vår partikongress, något som herr Svensson i Malmö nog har klart för sig. Men tanken på konfiskering av bankerna är oss främmande. Om man i samhällets ägo skall överföra någonting avser vi att betala det verkliga värdet av detta.

Herr REGNÉLL (m):

Fru talman! Jag bad om ordet när herr Svensson i Malmö sade att den omständigheten att herr Bengtsson i Landskrona framträdde som talesman för näringsutskottet var ett besked om den ringa vikt som socialdemokratin tillmäter ärendet.

Vi som har litet flera år bakom oss här i riksdagen än herr Svensson i Malmö har vet att herr Bengtsson är en kollega som sätter sig mycket noga in i de ärenden där han skall framträda, att han bedömer dem sakligt och lugnt och att det därför har sitt intresse att lyssna till honom.

Jag skulle vilja säga att det också har sitt intresse att lyssna till herr Svensson i Malmö. Hans anförande gav besked om att han läst sig väl in i den kommunistiska litteraturen — om man nu behövde ett besked om detta. Där finner man nämligen precis den framställning av bankväsendet och dess funktion som vi har fått ta del av i dag via herr Svensson.

En del av vad som sades är naturligtvis riktigt. Vi har stora banker här i landet, mätt efter svenska företagsmätt. Vi har också annat som är stort: KF är ett mycket stort företag – jag har för mig att det brukar sägas att det är det största vi har här i landet; bondeorganisationerna, herr Olof Johansson, är mycket stora; också andra stora företag kan nämnas, t. ex. på bostadsförsörjningens område, där vi har HSB.

Det behöver inte vara något fel att vara stor. I vissa sammanhang kan det vara nödvändigt. Jag vill med den erfarenhet jag har som anställd i en av de stora bankerna påstå att det för en bank som arbetar internationellt är en nödvändighet att vara stor.

Herr Olof Johansson sade att bankernas storlek hade diskuterats vid många tillfällen i kammaren. Tydligen inte tillräckligt ofta för att läget skall vara klart för alla som tar del i den diskussionen. Några av skälen till att en internationellt arbetande bank måste vara stor bör jag därför kanske upprepa här.

Man måste kunna inom sin organisation ha specialister av olika slag på den invecklade teknik som är aktuell inte minst vid betalningar länder emellan. Man måste ha specialister som känner förhållandena i olika länder därifrån man importerar och dit man exporterar. Sådana specialister har det svenska näringslivet rätt att kräva att de skall kunna konsultera hos de stora banker där de har sina affärer. Jag skulle kunna anföra många ytterligare skäl till att banker måste vara stora, men jag kan kanske i stället uppehålla mig ett ögonblick vid frågan huruvida detta innebär någon nackdel för den svenske bankkunden. Han vill naturligtvis ha nära kontakt med dem som han har att göra med inom banken. Han vill känna vederbörande personligen, han vill att bankmannen och han skall tala samma språk och ha en gemensam referensbakgrund, för att ta till ett fint ord.

Nu vill man ge en bild av att den svenske bankkunden lever långt borta ifrån dem som bestämmer. Detta skulle i mindre grad gälla för en sparbankskund och en föreningskassakund, men det skulle gälla för affärsbankskunderna.

Jag tillåter mig på nytt att referera till egen erfarenhet. Jag har suttit som kontorsföreståndare på ett kontor som vid det tillfället hade tolv anställda och en styrelse på fyra eller fem personer från orten. Inte hade jag en känsla av att vi var mera främmande för den orten och dess önskemål än vad man var inom de sparbanker och den föreningskassa som arbetade där. Jag sade "inte mera främmande". Jag skulle hellre vilja säga att vi på affärsbankskontoret var lika väl förtrogna med den orten, dess villkor och hur man bäst skulle serva de människor som levde där.

När man i utskottets skrivning säger att bankerna avsiktligt gått in för en decentralisering av sin verksamhet så är det riktigt. Man har gjort det därför att man vet att så önskar kunderna ha det. Jag tror nog att den som utan förutfattade meningar bedömer det nuvarande läget måste säga att bankerna har lyckats väl. Det gäller för: sparbankerna, de är en naturlig och nödvändig del av vårt samhälle. Föreningskassan kan detsamma sägas om, och jag vill påstå att det också kan sägas om de många hundra kontor som affärsbankerna har över landet. Det är ingen hård centralstyrning som förekommer där. Den som beviljar krediter har

möjligheter att på eget ansvar gå upp till ett visst tak, som förmodligen i flertalet banker är ganska högt satt, bl. a. därför att man inte vill ha upp en massa ärenden i den byråkrati som alltid måste finnas i ett stort företag.

Sedan måste man kanske också något litet reagera när man här hör framföras de kommunistiska föreställningarna, som går ut på att det inom bankväsendet skulle finnas någon sorts konspiration, att man där söker tillvälla sig makt som man sedan utövar på ett otillbörligt sätt. Formuleringen "otillbörligt sätt" användes inte av herr Svensson i Malmö, men hela hans starka kritik av affärsbanksväsendet andades en sådan uppfattning.

Hur ligger det till med detta? Man brukar kräva att människor skall bli bedömda efter sina gärningar. Då frågar man den som så starkt kritiserar de människor som arbetar inom affärsbanksväsendet, huruvida det kan redovisas några ogärningar från deras sida som gör det rimligt att klassa ned dem inte till ett moraliskt B-lag utan till ett moraliskt C-lag – människor som försöker utvidga sin makt på ett sätt som skulle stå i motsatsförhållande till vad folkflertalet önskar och vad som skulle vara bra för folkflertalet.

Om man avstår från att läsa för mycket i lärda kommunistiska läroböcker och i stället ser till hur förhållandena är här i landet och hurdana de människor är som nu utpekats som sådana skurkar – det vågar vi väl faktiskt säga att herr Svensson i Malmö gjorde efter att ha lyssnat till hans anförande – finner man att en del av dem som är verksamma i svenskt bankväsen kommer från familjer som brukar betecknas som "de 15 familjerna". För dessa 15 familjers del kan jag inte se att man kan redovisa några ogärningar.

Men de flesta kommer ingalunda från någon av "de 15 familjerna". Det är pojkar – en del flickor har vi lyckligtvis också bland bankdirektörerna numera – som har gått i den tidens folkskola och sedan läroverk; det är väl få som inte har läroverksutbildning. De flesta har också, precis som herr Svensson i Malmö, haft förmånen att ligga vid universitet eller högskolor och bedriva ytterligare studier. En del blev juris kandidater, och jag vet sådana som fortfarande betalar av på sina studieskulder, trots att de tillhör dessa näringslivets bläckfiskar som herr Svensson i Malmö porträtterat för oss. Andra blev civilekonomer. Många har praktiserat utomlands och skaffat sig sådan kontakt med andra länder och människor i andra länder som enligt herr Jörn Svenssons framställning tycks vara något mycket otrevligt och klandervärt. De har tagit anställning i bank, blivit bankjurister, föreståndare för någon avdelning, kamrerare, och en del av dem har så småningom blivit bankdirektörer med ansvarsfulla uppgifter i ett för samhället viktigt arbete, ett arbete där samhället med rätta har en mycket stor insyn. Samhället har också, under välkomsthälsning från dem som redan tidigare varit ansvariga för arbetet inom banksektorn, i affärsbanksstyrelserna satt in företrädare för det allmänna, som därigenom ytterligare har skaffat sig möjligheter att följa det löpande arbetet. Fastän jag personligen inte har någon hög utsiktspunkt inom bankvärlden – det vill jag inte alls ge mig sken av att ha – kan jag vitsorda att den bild som herr Svensson i Malmö tecknat av

Torsdagen den
1 mars 1973

*Bankväsendets
utformning*

dem som arbetar inom svenskt affärsbanksväsen helt saknar verklighetsunderlag.

Så har vi också på nytt fått bekräftat vad vi vetat förut: att kommunisterna, om de får något att säga till om, kommer att utan ersättning ta ifrån de nuvarande ägarna deras bankaktier. Vilka är det då som äger bankaktier? Ja, jag vill minnas att det för Svenska handelsbanken och dåvarande Skandinaviska banken brukade redovisas att antalet aktieägare var 60 000 - 70 000 för vardera. Det är en ganska stor del av svenska folket som på det sättet är intresserad av bankernas verksamhet, för bakom varje ägare står det väl i varje fall tre eller fyra personer inom en familjekrets, som också är intresserade av detta. Multiplikationerna och additionerna vad gäller de olika bankaktierna kan vem som helst utföra och kommer i så fall upp i mycket höga siffror.

Bland aktieägarna förekommer i stor utsträckning fonder och stiftelser. Man har ju sedan gammalt betraktat bankaktierna som mindre riskabla än industriaktierna. Kurssvängningarna är inte så kraftiga, och man har väl knappast att räkna med riskerna för mycket kraftiga kapitalförluster, som vi har kunnat bevittna för ett antal industriföretag under senare tid. Jag behöver bara erinra om Götaverken och Facit för att var och en skall inse, att stiftelser och fonder kan vara tveksamma att engagera sig för industriaktier och därför har föredragit bankaktier, som väl vanligen gett en räntevkastning, mätt på inköpspriset, vilken har något legat över bankräntan och vilken med åren möjligen också kan ha medfört höjd utdelning.

Från dessa fonder och stiftelser och från dessa hundratusentals svenska medborgare är alltså kommunisterna inställda på att ta deras egendom utan någon ersättning, och som motiv för detta har de den vrångbild de tecknar av dem som är verksamma inom denna viktiga sektor av den svenska ekonomin och av det svenska näringslivet.

I detta anförande instämde herr Hovhammar (m).

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Ibland kan bokliga studier kanske föra en människa en smula framåt, och det hade varit bra om herr Regnéll innan han talade om denna konfiskation hade läst det kommunistiska partiprogrammet, där det görs en klar skillnad mellan småspararna och dem som äger de tunga posterna, som ur kommunistisk synpunkt givetvis skall konfiskeras utan minsta ersättning.

Sedan är det rätt fantastiskt att höra -- det är ju charmfullt med idealister -- denna glada och vänliga bild av bankkapitalets företrädare som serviceinriktade folkets tjänare. Jag tror i alla fall att en viss boklig lärdom -- marxistisk eller annan -- i förening med ett studium av vissa delar av det världspolitiska skeendet skulle ha givit herr Regnéll en mindre idealistisk bild av hans uppdragsgivare i bankvärlden.

Vi kan dock se på de företeelser som storkapitalet representerar i denna värld: dess hämningslösa valutamanövrer, dess jättelika makt över produktionslivet, dess hämningslösa drivande av koncentrationstendenserna regionalt, som bidrar till att skapa avfolkningsområden, dess hot

och intriger mot progressiva regimer världen över – i Chile, i Brasilien, i Thailand – dess öppna sympatier för auktoritära och militaristiska regimer som skapat stabilitet åt profitmakarna, dess krigspolitik och mördande i Vietnam, dess Cabora Bassa-affärer och dess LAMCO-affärer.

Det är inte riktigt så i verkligheten som i den idealistiska bild herr Regnéll här tecknat. Det är herr Regnéll som lever i drömmarnas värld, och det må så vara – som representant för sitt parti har han uppgiften att på det sättet försvara storkapitalet och idealisera dess roll. Mera betänkligt är det att de socialdemokratiska utskottsledamöterna hamnar på samma sida som herr Regnéll och tydligtvis också i stor utsträckning numera delar den alltigenom luftiga och helt orealistiska synen på det maktpolitiska spel som den internationella och nationella bankvärlden bedriver.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Regnéll är naturligtvis som bankanställd expert. Fördenskull behöver han ju inte stå oemotsagd. Men jag skall passa på tillfället att försöka berika mitt vetande. Jag har en fråga som jag ställt till finansministern upprepade gånger men inte fått något tillfredsställande svar på: Hur kan det komma sig att de stora bankerna alltid åberopar svårigheterna på grund av valutaregleringen när det gäller att utnyttja stordriftens fördelar på den internationella marknaden? Enligt deras uppfattning – och det finns mycket auktoritativa uttalanden från det hållet – räcker det alltså inte att vara stor, utan valutaregleringen måste bort också. Vilken uppfattning har herr Regnéll i den frågan?

Sedan vill jag fråga: Varför kan inte affärsbankerna samarbeta om specialister? Det finns ju en bankförening. I gårdagens tidningar tror jag det var fanns en kommentar från anställda – banktjänstemän också de – vid de tilltänkt fusionerande sparbankerna Upsala sparbank och Länssparbanken, där det hänvisades till de möjligheter som finns inom sparbankernas centrala serviceorganisation att svara för specialisthjälp. Varför kan inte affärsbankerna göra detta?

När herr Regnéll tar upp banktekniken och beviljandet av krediter har jag främst den anmärkningen mot storbankerna att de i kreditrestriktionstider ofta stryper krediterna för de små och medelstora företagen. Det är ett uttalande som kommer också från Industriförbundet, som herr Regnéll här litar på.

Men i övrigt är naturligtvis problemet med maktkoncentrationen och de stora bankerna deras nära anknytning till de stora företagen i det svenska näringslivet. Det är hela komplexet som man måste ta upp i det här sammanhanget, där alltså bankerna har en strategisk roll.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag fick en direkt fråga av herr Olof Johansson i Stockholm. Den gällde hur det skall förklaras att man från affärsbankshåll vill ha bort valutaregleringen.

Torsdagen den
1 mars 1973

*Bankväsendets
utformning*

Att man vill ha bort valutaregleringen är väl inte det rätta uttrycket. Man har opponerat sig mot en del inslag i den, t. ex. svårigheterna för bankernas del att ta upp lån utomlands till förmån för sina kunder. Hade det kunnat praktiseras i större utsträckning, så hade de förluster som svenska företag nu gör på grund av dollarnedskrivningen kunnat begränsas på ett sätt som varit till nytta för oss alla. Det är väl en hel del sådana där tekniska ting som diskuteras, när bankerna är kritiska mot valutaregleringens utformning.

Att samarbeta inom Bankföreningen i fråga om anställda specialister tror jag vore en mycket opraktisk form. Sådana personer måste finnas inom den organisation dit kunden vänder sig för att få hjälp med sina angelägenheter.

Så fick jag några anmärkningar mot vad jag tidigare sagt riktade till mig från herr Svensson i Malmö. De formuleringarna känner jag rätt väl igen. Många ungdomar vid universitetet i Lund använder dem i dag. De läser i sina böcker, men de har ytterst liten erfarenhet av den faktiska verkligheten. Herr Jörn Svensson har visserligen varit några år ute i arbetslivet men tydligen haft bra liten kontakt med kreditinstitutet och med dem som där arbetar.

Herr TAUBE (fp):

Herr talman! Jag är rädd, ja skrämmd av den oroväckande koncentration som i dag sker inom vårt bankväsende. En överdriven oro, säger utskottet. Ja, kanske i dag, men hur blir det i morgon? När går t. ex. Skånska banken upp i en storbank? Finansminister Gunnar Sträng fortsätter säkerligen att genom befrielse från realisationsvinstskatt på försålda aktier underlätta fusioner mellan banker liksom han gjort och fortfarande gör för att underlätta koncentrationen inom industrin.

Jag ser framför mig två—tre storbanker. Detta kan bli en realitet inom ett tiotal år. Den tanken skrämmer mig.

Herr talman, med dessa få ord vill jag förklara varför jag i den kommande voteringen kommer att stödja reservationerna 1 a och 2 a.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Herr Svensson i Malmö har av herr Regnéll fått de svar som han förtjänar på sitt inlägg, som präglas av kommunistiskt tänkande.

Litet allvarigare tycker jag de synpunkter är som herr Olof Johansson i Stockholm som borgerlig representant framlagt. Jag har varit företagare under rätt många år, och i den egenskapen vill jag säga att majoriteten av affärsbankernas kunder, herr Olof Johansson, utgörs av mindre och medelstora företagare. Om herr Johansson gjorde sig besväret att fråga de företagarna runt om i landet hur de blivit behandlade av de s. k. stora bankerna skulle han säkert kunna konstatera att de svaren icke överensstämmer med de teorier han pläderar för. Jag har träffat många småföretagare, särskilt i södra Sverige, som exempelvis sedan Smålandsbanken och Göteborgsbanken fusionerat sagt att möjligheterna att få låna pengar har blivit betydligt större. De ser alltså inte fusionen som en maktkoncentration. De ser den som en fördel när de skall utveckla sina rörelser. Jag skulle vilja rekommendera herr Johansson: lyssna också litet grand på folket ute i bygderna.

Herr OLOF JOHANSSON i Stockholm (c):

Herr talman! Jag vill bara helt kort hänvisa herr Hovhammar, som jag har gjort i en tidigare debatt, till boken Diagnos på 70-talet av Gunnar Eliasson, utgiven av Industriförbundet. Där heter det på s. 145 längst ned: "Sammanfattningsvis tyder alltså rapporterade svar från enkäten till små och medelstora företag på att kreditpolitiken träffat mycket snett mellan företag av olika storlek och att de större företagen klarat sig bäst."

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Ja, herr Olof Johansson i Stockholm, teorier är mycket bra, men verkligheten är nog ännu bättre.

Herr LANGE (s):

Herr talman! Jag har en gång anmält mig till den här debatten. Jag återtog min anmälan med hänsyn till den sena kvällstimmen. Jag skall därför inte ta mycket av kammarens tid i anspråk, men jag faller nu trots allt för frestelsen att säga några ord till herrar Olof Johansson i Stockholm och Taube. De ställer sig bakom den reservation där det uttrycks stora farhågor för den bankkoncentration som inträffat. De säger att den här utvecklingen inger alla oro, inte minst de små och medelstora företagen.

Jag vill bara hoppas att denna strävan mot decentralisering i fortsättningen också skall prägla – vilket inte varit fallet hittills – Föreningsbanken och de tidigare jordbrukskassorna. Där har vi själva, eller i varje fall centerpartiet, starkt medverkat till en kraftig koncentration, nödvändig i detta sammanhang, anser jag, men icke förty: här strider helt praktisk handling mot ord i kammaren.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkten 1

H e m s t ä l l a n

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 b av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 b av herr Svensson i Malmö.

Torsdagen den
1 mars 1973

*Bankväsendets
utformning*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	189
Nej	—	15
Avstår	—	49

Motiveringen

Propositioner gavs på godkännande av dels utskottets motivering, dels den i reservationen nr 1 a av herr Börjesson i Glömminge m. fl. anförda motiveringen, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Börjesson i Glömminge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren godkänner näringsutskottets motivering i betänkandet nr 7 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren godkänt den i reservationen nr 1 a av herr Börjesson i Glömminge m. fl. anförda motiveringen.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Börjesson i Glömminge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	192
Nej	—	50
Avstår	—	15

Punkten 2

Hemställan

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 a av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Börjesson i Glömminge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 7 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 a av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Börjesson i Glömminge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	192
Nej	—	51
Avstår	—	14

Motiveringen

Propositioner gavs på godkännande av dels utskottets motivering, dels den i reservationen nr 2 b av herr Svensson i Malmö anförda motiveringen, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren godkänner näringsutskottets motivering i betänkandet nr 7 punkten 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren godkänt den i reservationen nr 2 b av herr Svensson i Malmö anförda motiveringen.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	—	233
Nej	—	13
Avstår	—	12

§ 4 Förstatligande av bensin- och oljehandeln

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 8 i anledning av motion om förstatligande av bensin- och oljehandeln.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:109 av herr Hermanson m. fl. (vpk) vari hemställdes att riksdagen skulle i skrivelse till regeringen uttala sig för ett förstatligande av den privata sektorn av bensin- och oljehandeln samt begära sådana kompletterande utredningar och förslag som eventuellt kunde vara behövliga.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:109.

Reservation hade avgivits av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:109 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om åtgärder för ett förstatligande av bensin- och oljehandeln.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Frågan om förstatligande av den privata bensin- och oljehandeln är på inget sätt ny. Ett förstatligande av oljehandeln har under årens lopp motiverats från flera utgångspunkter, och det förordades redan 1945 av en offentlig utredning liksom i arbetarrörelsens efterkrigsprogram.

Trots att förhållandena inom handeln med olja och bensin i Sverige många gånger uppmärksammats i riksdagsmotioner, främst från kom-

Nr 34

Torsdagen den
1 mars 1973

*Förstatligande av
bensin- och olje-
handeln*

munistiskt håll men även från socialdemokratiskt, har ingenting hänt. Utskotten har varje gång hänvisat till olika utredningar, som koncentrationsutredningen, energikommittén och bensinhandelsutredningen. Men ingen av de här utredningarna har haft det direkta uppdraget att utreda och framlägga förslag om ett förstatligande av bensin- och oljehandeln, och därför har ingenting hänt.

Redan oljeutredningen 1945 framhöll att bl. a. följande fördelar skulle vinnas om staten tog hand om oljehandeln: fördelaktigare inköpspriser genom en spridning på olika exportområden, lägre fraktkostnader genom egen tankflotta, samordnade investeringar, bättre geografisk fördelning av depåerna, rationaliserad och förbilligad detaljhandelsdistribution och lägre transportkostnader inom landet. Vidare skulle ett förstatligande innebära att man slapp vissa negativa företeelser som 1945 års utredning var kritisk emot, nämligen de stora utländska oljetrusternas och deras svenska dotterbolags monopolprissättning och godtyckliga rabattsystem. Utredningen poängterade också mycket starkt de fördelar ur utrikespolitisk synpunkt som ett förstatligande skulle innebära. Grundvalarna för neutralitetspolitiken skulle förstärkas genom att Sveriges beroende av utländskt kapital minskar, särskilt som det gäller försörjningen med en nyckelprodukt.

Till alla dessa skäl som är uppräknade kommer ytterligare en sak. Det gäller den skatteflykt som uppenbarligen bedrivs från dessa utlandsägda företags sida. Trots betydande omsättning och rörelseintäkter reglerar de här bolagen sina förbindelser med moderbolagen på ett sådant sätt att de intar en särställning gentemot svenska företag som verkar inom samma bransch. Det är därför svårt att tro på förklaringarna från representanter för dessa bolag, när de hävdar att lönsamheten på den svenska oljemarknaden är så dålig att dotterbolagen i Sverige inte får någon avkastning på kapitalet. Det var nämligen vad en representant för ett av de större i Sverige verksamma utlandsbolagen hävdade för ett par år sedan, trots att man vid den tidpunkten behärskade nästan 20 procent av den svenska marknaden och hade en omsättning på 1,2 miljarder kronor, samtidigt som man icke redovisade ett enda öre vid taxeringen till statlig inkomstskatt. Detta skedde samtidigt som det svenska kooperativa företaget OK, som vid den tidpunkten behärskade en mindre del av marknaden och hade en omsättning av 820 miljoner kronor, betalade 2,2 miljoner kronor i skatt.

Finansministern hade självfallet rätt när han vid det här tillfället gav uttryck för uppfattningen att orsaken till att dessa utlandsägda företag inte redovisade nämnvärda vinster sannolikt var, som han sade, åtgärder vid prissättningen i handeln mellan moderföretagen och de svenska dotterföretagen.

Dessa i hög grad anmärkningsvärda förhållanden när det gäller beskattningen kan naturligtvis inte förbises vid en bedömning av förstatligandefrågan. De skäl som anges i 1945 års oljeutredning och vilka jag i korthet här har redovisat har, tillsammans med problemen när det gäller oljebolagens skatteflykt, förstärkts och kommer med all säkerhet att ytterligare förstärkas under kommande år.

Till de här skälen, som hela tiden anförts när arbetarrörelsens

organisationer ställt kravet på förstatligande av bensin- och oljehandeln, måste läggas ytterligare ett viktigt motiv. Ett statligt oljebolag skulle nämligen genom sin inköpspolitik kunna stödja de ansträngningar som görs av folken i de oljeproducerande länderna att själva få utnyttja sina rikedomar. För alla progressiva människor här i landet är det en självklar sak i dag att stödja den kamp som de tidigare förtryckta kolonialfolken för. Många exempel på detta har getts under senare år. På det här diskuterade området skulle ett statsägt svenskt oljebolag genom sina inköp kunna ge ett praktiskt stöd, samtidigt som stora fördelar kunde vinnas ur folkförsörjningens synpunkt.

Utskottet bestrider den här uppfattningen när man säger: "Utskottet bedömer det därför inte sannolikt att Sverige genom ett statligt oljebolags prispolitik i någon avgörande grad skulle kunna påverka situationen för folken i de oljeproducerande länderna." Till det vill jag säga, som vi också har anfört i motionen, att vid tillfällen när vissa oljeproducerande stater har nationaliserat sin oljeproduktion har de kapitalistiska trusterna svarat med bojkottåtgärder och andra försök att försvåra avsättningen av oljan från de nationaliserade företagen. I sådana fall är det väl ändå ganska uppenbart att Sverige genom ett statligt oljebolag skulle kunna spela en positiv roll för att stödja de ansträngningar som görs av folken i de oljeproducerande länderna att själva få utnyttja sina rikedomar.

Trots att utskottet på ett annat ställe i betänkandet ger uttryck för att de multinationella företagens ställning på den svenska marknaden är förenad med – som man säger – stora problem, så vill man inte göra någonting konkret åt detta utan hänvisar bara till utredningar och arbetsgrupper. Jag tycker att det är en dålig position, framför allt från de socialdemokratiska utskottsledamöternas sida, eftersom man skjuter frågan framför sig hela tiden – en fråga som man redan för snart 30 år sedan ansåg borde lösas i enlighet med vad vi har föreslagit i vår motion.

Vill man eller vill man inte från socialdemokratiskt håll bryta de stora utländska trusternas dominerande inflytande över importen och handeln inom landet med bensin och olja? Det är den fråga som jag ställer framför allt till de socialdemokratiska ledamöterna i näringsutskottet.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till den reservation som är fogad till näringsutskottets betänkande nr 8 av herr Svensson i Malmö.

Herr HAGLUND (s):

Herr talman! Jag vill till att börja med instämma med herr Werner i Tyresö när han säger att det här är inte någon ny fråga. Det har han alldeles rätt i – det är som han säger, att detta har vi diskuterat sedan 1945. Och för egen del har jag en gång i tiden motionerat om bensinstationerna, och det har gjorts en utredning om dem.

Men det som vi i dag skall diskutera är ju den vpk-motion som ligger till grund för näringsutskottets betänkande nr 8 om bensin- och oljehandeln. Motionen innehåller självfallet statistik och tabeller rörande oljebolagen samt den omsättning och de dåliga vinster som oljebolagens dotterbolag i Sverige redovisat. Herr Werner har också talat om, vad 1945 års oljeutredning kom till och vilka fördelar som skulle vara att vinna

Torsdagen den
1 mars 1973

*Förstatligande av
bensin- och olje-
handeln*

genom ett förstatligande.

I motionen anges fördelarna med ett förstatligande i sju punkter. Den sista av dessa lyder: "Ett statligt oljebolag skulle genom sin inköspolitik kunna stödja de ansträngningar som görs av folken i de oljeproducerande länderna att själva få utnyttja sina rikedomar." Som vanligt läste ju herr Werner ur utskottsbetänkandet, men han slutade när han kom till vår argumentering om varför Sverige enligt utskottets bedömning inte skulle kunna ha något avgörande inflytande då det gäller att påverka situationen för folken i de oljeproducerande länderna. Utskottet erinrar om att Sveriges andel av den totala konsumtionen av oljeprodukter uppgår till endast 1,3 procent, och det är därför utskottet anser att vårt land inte skulle kunna utöva något avgörande inflytande.

Utskottet har också redovisat alla de utredningar på området som pågått och pågår samt tidigare behandling av likartade motioner. Herr Werner tog upp en del av detta. Det gäller energikommittén, koncentrationsutredningens undersökning av oljebranschen, bensinhandelsutredningen och petroindustriutredningen.

Koncentrationsutredningen har åberopats vid flera tillfällen här. Att dess arbete och slutbetänkande har blivit försenat beror ju på att utredningen fått tilläggsdirektiv som närmast går ut på att utredningen skall analysera konsekvenserna för svensk ekonomi av de multinationella företagens verksamhet. Vi vet också att frågan om beskattningen av dessa företag skall undersökas på såväl nordisk som internationell nivå. En särskild grupp, underställd regeringen, kommer också inom kort att tillsättas med uppdrag att övervaka de multinationella företagen och att därefter framlägga förslag.

Sedan har jag också observerat att det finns en liten skillnad mellan reservationen och yrkandet i motionen. Reservanten herr Svensson i Malmö har vidgat sin skrivning så att den inte gäller enbart bensin- och oljehandeln utan även energiområdet. Detta tycker jag vittnar om realism och verklighetssinne i sammanhanget. Herr Svensson har också haft anledning att göra det, eftersom han själv är med i den parlamentariskt tillsatta nämnd som tillsammans med Vattenfalls centrala driftledning och pågående utredningar skall utvärdera prognosverksamheten och föreslå avvägningar. Då kan ju herr Svensson få tillfälle att pröva sina teorier och se om de stämmer med verkligheten.

Jag tror mig också kunna tala på utskottsmajoritetens vägnar, när jag instämmer i följande, som jag citerar ur reservationen: "Energisektorn är maktpolitiskt betydelsefull. Den som kontrollerar energiförsörjningen får automatiskt en avgörande kontroll över näringslivet." Även följande mening kan vi till fullo instämma i: "Med den utveckling på energiområdet som förestår -- och som bl. a. kommer att innebära en ökande knapphet på oljeprodukter kommer energisektorns maktpolitiska betydelse att ytterligare accentueras." Energisektorn omfattar som bekant inte bara olja som råvara. Vi har där såväl vattenkraftverk som atomkraftverk och koldrivna värmekraftstationer. Och när vi i näringsutskottet i november månad förra året behandlade resurs- och energipolitiken talade vi också om så kallade pumpkraftverk.

Jag skall här inte ge mig in på det omfattande arbete som pågår inom

energisektorn. Jag vill bara framhålla att vi redan nu kan se en utveckling som pekar mot att Sveriges elkraftutbyggnad år 1985 till mycket stor del kommer att ligga på kärnkraften, som därmed blir en dominerande faktor. Mätt i miljarder kilowattimmar kommer elkraftutbyggnaden år 1985 att fördela sig så här: kärnkraft 100 mot 15 år 1975, vattenkraft 60 mot 59 år 1975 samt oljekraft 40 mot 26 år 1975.

Jag har velat nämna om alla utredningar och funderingar som pågår därför att den nämnd jag tidigare talade om och som bl. a. herr Svensson i Malmö är med i har tillsatts för att utvärdera alla utredningar och prognoser som nu finns. Man räknar naturligtvis sedan med att det omfattande utredningsarbetet skall resultera i propositioner och riksdagsbeslut som gagnar en rationell och effektiv industriell utveckling. Bl. a. med hänsyn till detta hemställer utskottet om avslag på den kommunistiska motionen.

Men utskottets avslagsyrkande har också en annan aspekt, nämligen den att vi har frågat oss vad ett eventuellt förstatligande av bensin- och oljehandeln skulle kosta. Vi har nyss diskuterat vad ett förstatligande av banksektorn skulle kosta. Vid de beräkningar som gjorts för ett övertagande av bensin- och servicestationer har det framgått att vi vid årsskiftet 1972-1973 hade 6 750 tappställen för bensin. De fördelade sig på servicestationer 4 400, bensinstationer utan service 450 och singel-*anläggningar* 1 900. Om man försöker göra en beräkning av vad bara servicestationerna skulle kosta att överta, så kommer man fram till en kostnad på mellan 2 och 2 1/2 miljarder kronor. Det här är ytterst preliminära beräkningar som man gjort inom Petroleuminstitutet. Men förslaget gäller ju inte bara service- och bensinstationer; vid ett eventuellt förstatligande måste man självfallet räkna även med andra tillgångar inom oljebranschen. Inom oljeindustrin har man raffinaderier, oljeterminaler och andra fasta tillgångar. Svenska Esso har exempelvis med tomter och byggnader tillgångar på över 300 miljoner, ett aktiekapital på 145 miljoner och en omsättning på över 1 miljard. Det är bara ett av bolagen; vi har sex andra stora bensinbolag, som också skall med i bilden.

Jag har personligen ingenting emot ett förstatligande i och för sig, sedan man fått tillfälle att pröva de andra kollektiva företagsformerna, såväl den kooperativa som den kommunala. Ett direkt samarbete mellan privat och kollektiv företagsamhet kan också tänkas.

Till sist skall jag roa mig med att se efter vad det skulle kosta – jag betonar *skulle kosta* – att genomföra alla dessa kommunistiska förslag om förstatliganden. Jag har talat om vad det skulle kosta att förstatliga bensinhandeln. Man har också diskuterat vad det skulle kosta för staten att överta affärsbankerna. Även här är siffrorna preliminära. I den debatt som bl. a. herr Svensson i Malmö åberopade och som ägde rum på vår kongress talades det om att det skulle kosta mellan 4 och 6 miljarder att köpa in alla de hundratusentals aktierna i affärsbankerna; man nämnde olika siffror, och det är därför jag reserverar mig för siffrorna. Summerar vi dessa siffror hamnar vi på 8 à 9 miljarder som det alltså skulle kosta att genomföra de socialiseringsförslag – förslag till förstatliganden – som kommunistiska partiet framfört.

En sista reflexion. Dessa sammanställningar anger självfallet endast

Torsdagen den
1 mars 1973

*Förstatligande av
bensin- och olje-
handeln*

helt personliga synpunkter vid sidan av näringsutskottets betänkande, till vilket jag nu yrkar bifall och därmed avslag på den kommunistiska motionen.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Utskottets och utskottets talesmans argument mot ett förstatligande av den privata bensin- och oljehandeln tycker jag inte är särskilt väl underbyggda, inte heller efter det senaste inlägget med alla dess uppräknningar av vilka utredningar det finns och hur många tappställen dessa utredningar kommit fram till att det finns här i landet.

I vår motion slår vi fast att ett förstatligande av den privata oljehandeln skulle bryta de internationella oljetrusternas dominans över import och handel inom Sverige med bensin och olja. Mot det har utskottet anfört två skäl, för det första att de utländska oljebolagen inte behärskar hela den svenska marknaden och för det andra att ett förstatligande inte skulle göra oljeförsörjningen oberoende av de internationella bolagen. För det första behärskar de nu omkring 75 procent av bensin- och oljehandeln inom Sverige. Det är en dominerande ställning. För det andra skulle visserligen affärsutbyte nödgas fortsätta att ske mellan ett statligt oljebolag och de internationella trusterna, men det statliga bolaget skulle också kunna finna andra försäljare av oljeprodukter. Beroendet av de internationella trusterna skulle bli mindre, och ett mindre beroende av dessa truster är att föredra framför det nuvarande tillståndet.

Vi hävdar vidare att monopolpriserna skulle undgås. På det svarar utskottet att prisnivån på oljeprodukter i Sverige är förhållandevis låg och att ett statligt oljebolag inte skulle kunna pressa priserna i väsentlig mån. I viss mån skulle man således kunna göra det. Utskottet kan väl inte förneka att förbilliganden kan göras. Det ligger naturligtvis en tanke i att argumentets tyngd i detta fall något är beroende av storleken på den prissänkande effekten, men en mindre prissänkning är bättre än ingen alls.

Sedan noterar jag att utskottet undviker tre av våra argument: lägre inköpspriser till följd av egen transportflotta och kontroll över transporterna, detaljhandelsdistributionens rationalisering och därmed minskade kostnader och inte minst bättre anställningsvillkor för oljehandelns anställda.

Till sist vill jag säga att när herr Haglund är orolig för vad det skulle kosta att köpa in dessa privata bolag tycker jag det vore mera klädsamt för en socialdemokratisk representant, om han hade någonting att säga om hur man skall komma åt den skatteflykt som de här bolagen under många år har bedrivit. Kommer man till rätta med denna bör det kanske också bli en del pengar över för att lösa in dessa bolag.

Herr HAGLUND (s):

Herr talman! Jag trodde att jag hade klargjort för herr Werner i Tyresö hur det förhåller sig med denna skatteflykt. Vi har ju koncentrationsutredningen och andra utredningar som håller på med att undersöka frågan, och man måste väl ändå förfara på det naturliga och vanliga

Torsdagen den
1 mars 1973

*Förstatligande av
bensin- och olje-
handeln*

sättet, nämligen undersöka en så svår materia som detta ändå är för att sedan ta ställning. Man håller alltså på att undersöka denna skatteflykt.

Som svar på frågan om vi är beredda att göra någonting beträffande bensin- och oljehandeln vill jag hänvisa till de utredningar som även herr Werner har talat om. Man måste väl låta dem slutföra sina uppdrag och komma med förslag, som vi sedan i vanlig ordning får ta ställning till.

Jag trodde att herr Werner ändå skulle ha uppmärksammat det kooperativa OK som jag hoppas, och som jag också vet, kan tävla med de privata bensinbolagen med framgång. Herr Werner kan väl inte komma ifrån att ett av de företag som är den verkliga prisbildaren på bensin- och oljeområdet i det här landet är OK. Men herr Werner har inte ett ord att säga om de insatser som OK har gjort på detta område. Jag skall också rätta vad som skrivits i motionen beträffande OK:s andel. Uppgiften är naturlig därför att ni har 1970 års siffror, men enligt 1972 års siffror har OK ökat andelen från 16.9 till 18.5 procent och har därmed blivit en ännu bättre konkurrent på det här området.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Får jag bara fråga herr Haglund: Hur många år skall ni behöva undersöka skatteflykten? Det är ju inte första gången som jag eller representanter från vårt parti tagit upp denna fråga. Varje gång talar man om att man måste göra utredningar.

Sedan till frågan om OK! Jag undervärderar självfallet inte den verksamhet som OK bedriver, men det avgörande är ändå att de utlandsägda bolagen dominerar marknaden.

Jag vill också ta upp en fråga som herr Haglund berörde i sitt förra inlägg, nämligen frågan om inköspolitik. Vi påstår att ett statligt oljebolag genom sin inköspolitik skulle kunna stödja de ansträngningar som görs av folken i de oljeproducerande länderna när det gäller att själva få utnyttja sina egna rikedomar. Då säger herr Haglund att Sveriges del av den totala konsumtionen av oljeprodukter endast är 1,3 procent, varför man inte tror att ett statligt oljebolags prispolitik i någon avgörande grad skulle kunna påverka situationen. Nu har vi, herr Haglund, aldrig påstått att ett svenskt statligt oljebolag med prispolitik skulle kunna påverka något annat folks situation. Utskottets skrivning i det här fallet liknar egentligen det gamla tricket att tillskriva den mot vilken man argumenterar en orimlig ståndpunkt som vederbörande inte har och sedan litet försynt, ja, nästan litet förskönande antyda att ståndpunkten är oriktig. Det är just vad herr Haglund har gjort här i debatten.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Werner i Tyresö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Torsdagen den
1 mars 1973

*Framställning av
säkrare identitets-
kort m. m.*

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 8 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Svensson i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Werner i Tyresö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	--	228
Nej	--	16
Avstår	--	10

§ 5 Framställning av säkrare identitetskort m. m.

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 10 i anledning av motion om framställning av säkrare identitetskort m. m.

I detta betänkande behandlades motionen 1973:1462 av herr Gernandt (c) vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalade sig för att det omgående skulle tillsättas en parlamentariskt ledd utredning angående framställning av identitetskort och andra behörighetskort med betryggande säkerhetsnivå samt övriga härmed sammanhängande frågor av den omfattning som berörts i motionen.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1462.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herr Hovhammar (m).

Herr GERNANDT (c):

Herr talman! Behovet av personlegitimation ökar snabbt inom vårt samhälle. Det gäller inte bara legitimationskort utan också andra behörighetshandlingar, bl. a. passet, som internationellt sett kräver högre säkerhetsnivå än vad som hittills varit fallet.

Det har under senare tid börjat gå som en våg av identitetskorts-tänkande över världen. De stora datorleverantörerna bearbetar energiskt alla jordens länder, inte minst de tekniskt lågutvecklade, för att få leverera datorer med stora register för att bokföra all jordens befolkning. Samtidigt uppträder stora företag i identitetskortsbranschen för att erbjuda mer eller mindre raffinerade lösningar av identitetskortsproblemet. Att framdeles fabricera och leverera identitetskort är därför inte bara en inhemsk angelägenhet -- det kan bli en mycket värdefull artikel för export av svenskt kunnande och svenska halvfabrikat.

För övrigt avsåg jag med min motion i denna fråga inte att kritisera det svart-vita svenska ID-kortet, som visas i bild just nu på kammarens TV-skärm, men det förefaller som om motionen olyckligtvis har uppfattats så. Vad jag i huvudsak vill framhålla är att identitetskortet är

Torsdagen den
1 mars 1973*Framställning av
säkrare identitets-
kort m. m.*

ett så viktigt dokument för individen och för hela samhället att det bör ges en djupare parlamentarisk förankring än det hittills har haft. Jag beklagar att näringsutskottets ledamöter inte har kunnat få den mängd av information som jag har inhämtat under mina studier av frågan. Jag vågar tro att man i så fall hade ansett sig böra fatta ett annat beslut i ärendet än som nu skett.

Identitetskortet kommer framgent med all sannolikhet inte bara att fungera som legitimationshandling utan även som informationsnyckel och styrkort i myndigheters och företags kommande dataoperativa system. Närmast kan man peka på redan planerade avancerade bank-system, men i förlängningen av modern utveckling skymtar ett framtida medborgarkort. Man kan med ganska stor bestämdhet påstå att den tekniska utvecklingen kommer att negligera politikerna, om vi inte försöker att vara mera framsynta i vår allmänna bedömning av tekniken. Tekniken utvecklas oerhört snabbt, medan politikens utveckling som bekant är relativt långsam.

Vad jag alltså vill med motionen är att det stora komplex av frågor som anknyter till identitetskortet nu och framdeles skall få parlamentarisk förankring och därmed möjlighet till demokratisk styrning. Detta är *inte* en fråga som bör ges partipolitiska värderingar; det är en fråga om individers integritet, det är en fråga om näringsfrihet, det är en fråga om förhållanden på brottsmarknaden, det är en fråga om samhällsekonomi m. fl. frågor. Jag kan inte förstå varför riksdagsledamöter avsäger sig ett engagemang i dessa frågor genom att vilja avslå begäran om en parlamentariskt ledd utredning av de aktuella spörsmålen. Utredningspersonerna borde ju lämpligen i så fall vara de erfarna utredare som hittills har arbetat med frågorna, kompletterade med lämplig teknisk och samhällsrättskundig personal jämte några riksdagsledamöter.

För den som konfronteras med de nya godkända ID-korten måste det väl först kännas trevligt och tryggt att göra den bekantskapen. Längre än så har man kanske inte orsak att tänka, då det ligger mycket arbete bakom korten och de ser ganska snygga och trevliga ut. Men för mig, som har försökt att se litet vidare och litet längre på frågan, är det uppenbart att *samhälleliga riktlinjer här bör dragas upp för nuet och för framtiden.*

Jag kan alltså inte låta bli att undra, om näringsutskottets ledamöter verkligen har fått tillräcklig information i frågan — eller är jag möjligen ute något eller några år för tidigt med min motion? Att jag inte fått uppträda inom näringsutskottets ram, där det hade varit lättare att gå in på de sekretessbelagda delarna och tränga litet djupare in i ärendet, förstår jag beror på att man i utskott inte kan släppa in riksdagsledamöter litet hur som helst för att de skall få tillfälle att prata om sina motioner. Detta respekterar jag fullt ut, men man kunde ju möjligen ha klarat informationen på något annat sätt vid sidan om.

Herr talman! Jag ber nu att få gå litet mera konkret in i ärendet.

Bankernas ekonomi belastades mycket hårt av checkbedrägerier under 1960-talet, och under slutet av den perioden uppgick antalet checkbrott av olika slag till ca 25 000 per år. I mitten av 1960-talet började också posten få problem med förfalskningar. 1966 bildades då en arbetsgrupp, som skulle studera de kort som fanns på marknaden. I

Torsdagen den
1 mars 1973

*Framställning av
säkrare identitets-
kort m. m.*

gruppen satt representanter för affärsbankerna, sparbankerna, postverket, rikspolisstyrelsen och länsstyrelserna. Arbetsgruppen uppdrog åt statens provningsanstalt att utvärdera existerande kort. Provningsanstalten fann att inget av de då existerande och då testade korten gav ett tillräckligt förfalskningskydd.

Den svaga punkten var i allmänhet att fotografiet var klistrat på ett underlag och nästan omärkligt kunde bytas ut. Tidigare nämnda arbetsgrupp hade då till uppgift att formulera en kravspecifikation för ett identitetskort, som skulle kunna användas i samband med checktransaktioner. Under tiden som arbetsgruppen arbetade på denna kravspecifikation vidareutvecklades legitimationskortet från det halvstatliga Aktiebolaget ID-kort som för övrigt till 50 procent ägs av bankerna och sparbankerna genom Bankföreningen och Sparbanksföreningen samt till 50 procent av staten genom posten, Ceaverken i Strängnäs och AB Atomenergi.

Under utvecklingen var statens provningsanstalt inkopplad på arbetet samtidigt som den hade arbetsgruppens uppdrag att utvärdera också övriga kort. Det var i och för sig en litet lustig dubbelsits, men vi skall inte gå djupare in på detta här.

Samtidigt som legitimationskortet från AB ID-kort var färdigutvecklat blev också arbetsgruppen färdig med sin kravspecifikation. Den bygger helt på kortet från AB ID-kort, eftersom den säger att andra godkända legitimationshandlingar skall tekniskt vara så konstruerade, att de ger minst samma skydd mot förfalskning och falsktillverkning som postens och bankernas ID-kort. Denna kravspecifikation utfärdades i december 1971, och det i specifikationen omnämnda postens och bankernas ID-kort är just kortet från AB ID-kort, som senare också blev körkort.

Det kan för övrigt tilläggas att riksdagspropositionen om det nya svenska körkortet är nära nog likalydande med AB ID-korts patentansökan.

Identitetskort av flera olika slag finns i bruk i Sverige, men fr. o. m. 1 februari 1973 godkänner posten, banker och handeln vid checkinlösen endast identitetskort utfärdade av AB ID-kort och av AB Rollfilm. Det är det senaste kortet från AB Rollfilm som jag nu visar på bildskärmen. Det är två färgfoton inbakade under värme och tryck, så att kortet blir ganska homogent strukturerat och förhållandevis svårt att förfalska. Innanför skalet finns en del s. k. säkerhetsstryck, och andra säkerhetsåtgärder som vi inte skall ingå på här har också vidtagits.

Nästa bild visar det identitetskort som tillhandahålles av AB ID-kort. Det är uppbyggt på en speciell filmsort med ingående vattenstämpel med plast på baksidan samt en lackerad framsida för att man skall kunna känna om det är förfalskat. Det har ett överdrag av fluorescerande material för att man skall kunna se om någon har raderat eller skrapat på kortet. På ett ställe har det även en radioaktiv isotop injicerad för att man därmed skall kunna kontrollera kortet i speciella apparater.

På nästa bild ser vi samma kort som det nyss visade från AB ID-kort men i stället gäller detta som körkort. Det har ett annat säkerhetsstryck men är i övrigt lika. Det är skärt till färgen.

AB ID-kort har i sin styrelse personal från Sparbanksföreningen,

rikspolisstyrelsen och näringslivets säkerhetsdelegation. Det är alltså en god förankring även i näringslivet. AB Rollfilm är ett privatägt företag. Dess kort tillhandahålls i första hand genom förmedling av arbetsgivare. Dessutom går det ganska mycket på export, även till andra sidan jordklotet.

Det nya körkortet är också som bekant godkänt för checkinlösen.

Utöver dessa godkända kort finns på svenska marknaden ytterligare några som i sig inrymmer vissa speciella fördelar men vilkas säkerhet mot förfalskning jag inte har studerat lika mycket som de s. k. godkända kortens.

Ett av dessa icke godkända kort grundas på en ytterst snabb framställningsteknik för ett kort med färgfotografi till låg produktionskostnad. Bakom den tekniken står ett stort amerikanskt företag, vars metod att anbringa såväl text som fotografi på kortet i form av en sammanhängande fotografisk film är föregångare till den teknik som AB ID-kort utnyttjar.

En annan intressant lösning presenteras av ett svenskt företag som tillhandahåller ett halvt genomsynligt kort i svart-vitt där kontrollmetoden grundar sig på ett optiskt rastermönster. Kontrollmetodiken blir härvid mycket enkel och billig.

Herr talman! Jag avser inte här att förorda några av dessa icke godtagna kort, men jag nämner dem av principiella skäl. Näringsfrihetsombudsmannen avser nämligen att strikt hålla på sina instruktioner med avseende på frihet för svenska näringsidkare att delta i marknadskonkurrensen. Då nu ett enskilt företag, Aktiebolaget Rollfilm, har fått sitt färgkort godkänt, uppstår frågan hur andra företag med eventuellt godkända kort skall behandlas i fortsättningen. Det tycker jag kan bl. a. vara en fråga för politiker.

Som motsättning till det sagda står den uttalade önskan om att endast ett centralt administrerat kort och kortregister skall få finnas. Det finns ett antal olika skäl för detta. Jag anser det vara en avgjord fördel att endast en central myndighet och ett centralt företag handlägger dessa frågor, och jag har även framfört detta i motionen. Detta är till fördel för Aktiebolaget ID-kort.

Men Aktiebolaget ID-kort, som då skulle vara det centrala företaget, bör då också framställa en produkt som verkligen står i en klass för sig. Härigenom skulle såväl allmänheten som konkurrenterna och även lagstiftaren lättare acceptera det kort som ges monopolställning.

Jag kan naturligtvis inte stå här i kammaren och redogöra för hur man förfalskar Aktiebolaget ID-korts identitetskort och körkort. Det har kanske stått litet överdrivet i tidningarna om den saken. Rent praktiskt skulle jag naturligtvis kunna göra det, men av sekretessskäl gör man inte så. Jag hade kunnat göra det i utskottet, och i en trängre och sekretessbelagd krets skall jag med nöje göra det. Jag har gjort det vid mitt besök hos Aktiebolaget ID-kort; det tycker jag att jag kan avslöja offentligt. Där kände man bl. a. inte till en metod och ett patent som jag redovisade. Det kändes nästan generande att konstatera detta.

I avancerade tekniska ting, som ett modernt ID-kort är, får man inte isolera sig så från sin tekniska omgivning som man tycks ha gjort. Man

Nr 34

Torsdagen den
1 mars 1973

*Framställning av
säkrare identitets-
kort m. m.*

Torsdagen den
1 mars 1973

*Framställning av
säkrare identitets-
kort m. m.*

måste låta det blåsa in litet friska fläktar från innovativa människor utanför den egna slutna kretsen. Därmed menar jag att man bl. a. bör köpa in värdefulla tekniska lösningar för att inte konservera vissa metoder, något som kan bli fallet under den långvariga distributionstiden för körkortet under de kommande åren. Man kan faktiskt tala om konservera, då det rör sig om ett svart-vitt fotografi, såsom fallet är på det ena godkända kortet och på körkortet. Nästan allting annat görs i färg numera. Snart finns, som bekant, knappast svart-vit film kvar i allmänhetens medvetande. Då man väntat i flera årtionden på ett nytt körkort är det med en viss besvikelse som man får ett kort som inte har färgfoto, i denna färgens genombrottsstid. Detta tror jag man också kommer att anmärka på ute i landet.

Men om man nu inte kan framställa ett färgfoto som är betryggande inbakat i plast, då måste svartvitkortet duga även om själva svartvitfotot i sig självt är en förfalskning av verkligheten.

Man kan ju köpa rätten att använda färgmetoden. Vi vill ju gärna att staten skall investera i verkligt goda produkter, när ändå så här mycket pengar investeras.

Jag anser att det hade varit mycket mera sympatiskt att diskutera dessa frågor i en trängre krets av parlamentariker än här i kammaren, men i den rådande situationen tvekar jag inte att gå vidare i resonemanget.

I det svart-vita kortet har under utvecklingens gång staplats en rad av säkerhetsdetaljer. Det senaste var att i ett snabbt konseljbeslut vid årsslutet 1972 föra in den radioaktiva isotopen på körkortet. Jag vet att aktiviteten hos den joniserande strålningen från den injicerade isotopen är mycket låg och därmed i det närmaste ofarlig för människor. Det bör i ärlighetens namn sägas. Men det är en ur folkpsykologisk synpunkt otrevlig anordning, och dess säkerhetsvärde kan allvarligt diskuteras. Kontrollapparaten för isotopavläsningen är förhållandevis dyrbar, och dessutom finns tills vidare endast ett ytterst litet antal apparater tillverkade. Dessutom erfordras ytterligare en kontrollapparat för vattenstämpel och fluorescerande beläggning. Tillsammans kostar dessa apparater ca 1 000 svenska kronor för varje kassaplat. Det är en ganska omständlig procedur att först stoppa in kortet i en apparat och genomlysa det, sedan slå om en strömställare för att kontrollera den fluorescerande ytan och därefter flytta över det till ytterligare en apparat och kontrollera isotopmärkningen. Sådant tar tid.

Jag vill mot bakgrund av praktisk erfarenhet hävda att det är viktigt att ett identitetskort är realistiskt när det gäller möjligheterna att undvika förfalskning. Därmed menar jag att det å ena sidan skall innehålla så många förfalskningssäkringar att bara ett mycket litet antal personer försöker sig på att förfalska kortet. Å andra sidan får kontrollapparaturen inte vara så dyr att kortet eller kontrollen av detsamma blir dyrare än den ekonomiska skada man vill förhindra genom att ha kortet.

Låt mig illustrera detta med ett exempel. Checkbrotten kostade 1970 de svenska bankerna ca 4,5 miljoner kronor. Utredningskostnaderna hos polisen med anledning av dessa checkbrott uppgick till ca 2,5 miljoner, dvs. totalt 7 miljoner kronor. Varje kassaplat måste naturligtvis ha kontrollutrustning. Det lär finnas ca 20 000 kassaplatser i Sveriges

banker, jordbrukskassor och postkontor samt 40 000 kassaplats i Sveriges butiker. Om varje kassaplats skall ha en kontrollapparat betyder detta alltså en investering i kontrollapparater av 60 miljoner kronor. Avskrivs dessa kontrollapparater över fem år efter 6 procents ränta blir årskostnaden ca 15 miljoner kronor för enbart kontrollapparaturen. Då är inte kontrolltiden inräknad. Totalt innebär den i Sverige införda lösningen att man alltså betalar en "försäkringspremie" av 15 miljoner kronor årligen för att undanröja en årlig ekonomisk skada av 7 miljoner kronor efter 1970 års penningvärde. Det var medelförlusten per år under slutet av 1960-talet. Ur total nationalekonomisk synpunkt är det alltså en föga intelligent lösning.

Ett gott tecken på att den i Sverige införda lösningen börjar uppfattas som mindre och mindre intelligent är att den nödvändiga kontrollapparaturen, som egentligen skulle ha varit färdig sedan länge, ännu inte finns på marknaden och heller inte över huvud taget talas om från bankernas sida. Men i och med detta har också flera inbyggda säkringar i korten från AB ID-kort förvandlats till rena skrivbordsprodukter och saknar praktisk betydelse lång tid framöver. Jag tänker här på de speciella säkringar som teoretiskt skilde de kort som AB ID-kort framställde från andra legitimationskort. Den intressanta situationen är alltså att AB ID-korts eget kort således endast i teorin når upp till den kravspecifikation som uppställts. Om man bortser från de tre speciella säkringarna isotop, fluorescens och vattenmärke, är kortet från AB ID-kort högst ordinärt ur förfalskningssäkerhetssynpunkt. Några olika fall av förfalskningar av AB ID-korts kort har också som bekant förekommit i Sverige. Interner på Västerviks fängvårdsanstalt tillverkade 1971 efterapningar av identitetskort från AB ID-kort, och de lyckades lura nio bank- och postkontor innan de avslöjades. I ärlighetens namn skall dock sägas att detta bedrägeri gjordes med dåliga förfalskningar och berodde på dålig uppmärksamhet från respektive kassörs sida. Det hjälper ju inte hur bra ID-handlingar som framställs, om kassaplatserna släpper igenom dåligt gjorda förfalskningar. Men med det registreringssystem som tillämpas vid AB ID-kort kan även framhållas att möjligheter finns att utan svårighet komma över ett flertal av detta företags ID-kort, eftersom ju dessa i bankernas egna bestämmelser används som standard när det gäller frågan om likvärdighet ur förfalskningssynpunkt. Man kan om inte annat använda den för att öva sig på. På Ceaverken i Strängnäs som producerar korten förvaras arkivdelen nämligen endast i kortnummerordning och inte efter personnummer, och någon kontroll att samma person inte beställer flera kort efter varandra på olika banker äger inte rum. Den möjligheten bör ju snarast stoppas på lämpligt sätt. Det är inte något nytt avslöjande som jag här gör. Den uppgiften har bekantgjorts tidigare på olika sätt.

Jag vill inom parentes säga att jag inte alls tycker att det är roligt att framföra dessa synpunkter i kammaren. Jag hade velat framföra dem i utskottet, men det är fråga om så viktiga saker att jag vill framföra dem, även om påståendena kan vara en smula hårda för en del åhörare. I så fall har man emellertid tillfälle att korrigera eller försöka vederlägga det som jag säger.

Nr 34

Torsdagen den
1 mars 1973

*Framställning av
säkrare identitets-
kort m. m.*

Torsdagen den
1 mars 1973

*Framställning av
säkrare identitets-
kort m. m.*

Jag vill vidare anknyta till den framtidssyn som jag, om möjligt, försöker anlägga på alla frågor. I de stora dataoperativa system som vi kommer att tvingas in i, kommer – som jag framhållit i motionen och i början av mitt anförande – identitetskortet att spela en betydande roll dels som informationsbärare, dels som styrkort för såväl innehavarens privata samröre med dataregister och minnesenheter som individens samhällseliga integrering i systemen. Oanade perspektiv på dessa frågor kommer att överrumpla oss, om inte riktlinjerna dras upp i tid.

Sedan i dagarna en mycket betydande svensk innovation inom hithörande område har bekantgjorts är det lättare att skönja hur dessa framtidslinjer bör dragas. Vid skrivningen av min motion hade jag genom kontakt med tekniska kolleger kännedom om denna lösning av identifieringskommunikation mellan människa och dator. Jag har tidigare inte haft tillfälle att framföra det lika öppna som nu, men det har denna vecka och föregående vecka förekommit en mycket intressant upplagd presentation härav i tekniska tidskrifter, nämligen *Modern Datateknik*, *Elektroniknyheterna*, *Ny Teknik* m. fl. Jag ber att avslutningsvis få säga några ord om denna "genetiskt" betingade identifieringsmetod.

För att ytterligare försöka få mina politiska kolleger att förstå varför jag vill engagera dem i detta vill jag först citera följande ur en ledare i *Modern Datateknik*; det bör ju beröra politiker:

"Det helt förfalskningsssäkra legitimationskortet tycks nu vara verklighet, bankerna och myndigheterna till frömm."

Varje enskild medborgare i t. ex. Sverige kommer – när systemet tas i bruk – att 100-procentigt kunna identifieras med hjälp av datalagrade ansiktslinjer. Om nu systemet tas i bruk.

För denna uppfinning kan bli ett farligt politiskt vapen om inte en rigorös lagstiftning kringgärdar användandet. Det krävs genomarbetade lagar för att kanalisera användandet under kontroll av myndigheterna."

Fortsättningen är minst lika intressant, och jag rekommenderar ledaren i *Modern Datateknik* – där även systemet är beskrivet – för närmare studium.

Det är Aktiebolaget Rollfilm som fått ut denna stora innovation över hela världen. De stora företagen inom dator- och filmområdena osv. arbetar mycket intresserat med detta system. Jag kan nämna att man även här i Sverige håller på att fullborda tillverkningen av komponenter för detta, som kanske inom kort skall kunna demonstreras i praktiskt bruk. Det gäller terminalanläggningar för avkänning av de nya identitetskorten.

Man tar tre porträttfotografier, i följd eller på en gång och i olika vinklar. Dessa bilder produceras på ID-kortets framsida. Med dators hjälp eller – tills vidare – för hand ritas man av de drag som är karakteristiska för personen i fråga, profillinjer, m. m., och skapar därigenom en kurvskara som läggs på ID-kortets baksida. Den kurvskaran matas in i datorn, och därefter kan man endast med just det kortet nå in till datorregistrets informationer. På det sättet skyddas den personliga integriteten mot obehöriga som kan vilja komma åt den. Dessa kurvlinjer är unika för varje människa, och de kan inte förfälskas eller behandlas som en bokstavs- eller sifferkod. Avsökningen sker genom att man

”scannar av” kurvlinjeskaran, men man kan även använda kortet som ett vanligt identitetskort genom att man vid genomlysning ser hur linjerna exakt följer färgfotografiets linjer.

Detta har uppfattats världen över som en mycket värdefull innovation, och den har slagit ut igenkänningsmetoder såsom identifiering av fingeravtryck med datorer, identifiering av röst och även mätning av huvudets linjer med indikatorstavar. Vi bör alltså i vårt land vara glada för detta och försöka utnyttja det på bästa sätt.

Inför denna innovation anser jag det vara angeläget att formulera mig ungefär som följer. *Identitetskortet bör inte betraktas som någonting farligt för medborgarens integritet. På rätt sätt skött, av politiker m. fl., bör det i stället kunna göras till medborgarens förnämsta skydd för den egna integriteten genom att vara en sekretessnyckel till de informationer som får anses vara privata. Ett sådant kort bör lämpligen tillhandahållas under de senare skolåren för att sedan vid lämpliga tillfällen förnyas. Då har man en garanti för att även den grundläggande legitimationsprövningen blir riktig, vilket den inte är nu. Jag kan ge många exempel på hur det brister för närvarande.*

Herr talman! Jag har enträget och kanske under alltför lång tid försökt att påvisa att dessa frågor bör vara viktiga angelägenheter för oss politiker. Trots att näringsutskottets ledamöter inte har kunnat bibringats samma syn på frågorna – eller kanske hellre just därför – vill jag nu yrka bifall till min motion nr 1462.

Herr PETERSSON i Lund (s):

Herr talman! Efter herr Gernandts förtjänstfullt utförliga anförande här i kväll om problem och framtidsutsikter när det gäller ID-korten kan jag fatta mig ganska kort. Jag vill bara lugna kammarens ledamöter med att säga att ID-korten är bättre än sitt rykte och bättre än vad som framgick av det som nyss sades från talarstolen. Samma uppfattning har också ett enhälligt utskott kommit fram till, inklusive samtliga centerpartistiska ledamöter.

Jag ber därför att få yrka bifall till näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 10, som innebär att vi för närvarande anser att det inte behövs någon parlamentarisk utredning i detta ämne.

Herr GERNANDT (c):

Herr talman! Jag tror inte att jag säger någonting alltför indiskret eller vad det nu skall kallas, om jag nämner att jag vid mitt tidigare nämnda besök på AB ID-kort redogjorde för den inte så dyrbara och inte så krångliga metodik för förfalskning av kortet som jag alltså inte kan redogöra för här. Man kunde då inte vederlägga det. Jag sade när jag gick därifrån att jag skulle känna mig mycket tryggare om någon från företaget kunde säga att den eller den delen av metodiken inte går att genomföra. Man begärde då några dagars betänketid, och något besked har tills vidare inte lämnats från företaget.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1462 av herr Gernandt, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 6 Krigsmaterielindustrin och flygindustrin

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 11 i anledning av motioner angående krigsmaterielindustrin och flygindustrin.

I betänkandet behandlades motionerna

1973:217 av herr Berndtson i Linköping m. fl. (vpk) vari yrkats att riksdagen skulle hos regeringen hemställa att en utredning tillsattes med uppdrag att skyndsamt utarbeta ett program för civilt utnyttjande av de resurser som frigjordes vid en nedskärning av krigsmaterielproduktionen,

1973:515 av herr Henrikson m. fl. (s) samt

1973:1460 av herrar Gadd (s) och Palm (s) vari hemställt att riksdagen uttalade som sin mening att regeringen i fortsättningen skulle komplettera sina anslagsäskanden till försvaret med äskanden om resurser för att upprätthålla en beredskap av civilt inriktad produktion för sysselsätta i krigsmaterieltillverkning.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:217,
2. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:515,
3. att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1460.

Reservation hade avgivits av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna 1973:217 och 1973:1460 samt med avslag på motionen 1973:515 hos Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning rörande civilt utnyttjande av krigsmaterielindustrin enligt vad reservanten anfört.

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Den omfattning som de militära rustningarna har fått såväl internationellt som i vårt land har medfört att betydande resurser binds till militär verksamhet men också att många människor i sin dagliga gärning är sysselsatta med militär verksamhet. Koncentrationen av denna verksamhet till stora enheter på vissa orter i vårt land har skapat särskilda problem.

För var och en som har kännedom om förhållandena i Linköping eller Karlskoga, för att nämna ett par kommuner, framstår det som angeläget att åtgärder vidtas för att minska sårbarheten vid en nedgång i den militära verksamheten.

Det är ett rimligt krav från de tusentals människor som i sitt arbete varit sysselsatta med exempelvis Viggensplanen att alternativa sysselsättningar skall finnas den dag man inte längre tillverkar sådana flygplan. De anställda vid Saab-Scania har all rätt att hävda att de som gjort insatser

för en produktion som statsmakterna beslutat om inte skall drabbas av arbetslöshet den dag denna produktion blir överflödigt.

Det är lika rimligt att kommuner som byggt bostäder, skolor och annan service för att denna produktion skall kunna bedrivas inte skall behöva se en avveckling av militär produktion som hot mot bygdens fortbestånd.

Vid förra årets riksdag väckte jag och några andra ledamöter från vänsterpartiet kommunisterna en motion, vari vi föreslog ett program för civilt utnyttjande av de resurser som frigörs vid en nedskärning av krigsmaterielproduktionen. Vi har återupprepat detta krav till årets riksdag i motionen 217.

Vi ser det både som en fråga om att planera för civil användning av de väldiga resurser i fråga om kapital, teknik och välutbildad arbetskraft som finns i den militära produktionen i dag och att trygga sysselsättningen för de berörda människorna.

Vi erinrade förra året om FN-rapporten Avrustningens ekonomiska och sociala konsekvenser, vari man fastslår att det finns många krav som tävlar om en nyttig användning av resurser, frigjorda genom avrustning och att på kort sikt övergångens smidighet till stor del beror på regeringarnas förmåga att förutse de problem som kunde uppstå och på förberedelsernas lämplighet.

Det förhållandet att i år ytterligare två motioner tar upp frågan om åtgärder för civil produktion för att trygga sysselsättningen för de anställda i krigsmaterieltillverkningen vill jag se som ett glädjande framsteg.

Näringsutskottet understryker också att motionärerna aktualiserat en väsentlig fråga, men utskottet nöjer sig med att referera vad som förra året sades i denna fråga och förlitar sig tydligen på att företagen själva skall åstadkomma en annan produktionsinriktning och att olika departement följer frågan.

Faktum är emellertid att nuvarande beredskap på detta område är helt otillräcklig, och den bygger inte på någon översiktlig och genomtänkt prioritering av olika alternativa produktslag. En vida mer planmässig beredskap är nödvändig för att avvärja arbetslöshetshotet mot alla dem som nu är sysselsatta i rustningsproduktionen. Det kan inte sakna intresse att notera att statsmakternas upphandlingspolitik på datasidan inte varit målmedvetet inriktat på att främja alternativa sysselsättningar vid Saab-Scania. Tryggheten för de anställda är ett tillräckligt starkt motiv för att utarbeta ett program för civil produktion vid industrier av typ Saab-Scania, Bofors och liknande.

Men också berörda kommuners läge är en viktig faktor. Min egen hemkommun Linköping har betydande inslag av militär produktion, och detta skapar särskilda problem. Kommunen har också i samband med behandlingen av en långtidsbudget beslutat att göra framställning hos statsmakterna om ett program för civil produktion vid företag som i dag är inriktade på militär tillverkning.

Därtill kommer det faktum att i dag binds enorma resurser i fråga om yrkeskunnig arbetskraft, teknik, forskning och inte minst pengar, som borde utnyttjas för mer angelägna uppgifter än nu. Det handlar alltså om

Torsdagen den
1 mars 1973

*Krigsmaterielindu-
strin och flygindu-
strin*

att frigöra resurser. Detta är viktigt att hålla i minnet.

De skäl utskottet anför för sitt avstyrkande av kravet i motionen 217 kan inte anses övertygande. Jag ber därför att få yrka bifall till reservationen av herr Svensson i Malmö, vari hemställs om utredning rörande civilt utnyttjande av krigsmaterielindustrin.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Jag föreställer mig att kammaren håller mig räkning för om jag inte ger mig in i någon längre diskussion dels med hänsyn till att denna fråga diskuterades i fjol, dels med hänsyn till den sena timmen.

Låt mig bara helt kort konstatera, att utskottet är ense med motionärerna om att detta är en väsentlig fråga både på lång sikt när det gäller att föra över krigsproduktionen till fredlig produktion och på kort sikt på grund av de bekymmer som just nu finns på vissa ställen till följd av minskande försvarsanslag. Alldeles särskilt förstår jag situationen för de människor som lever i Linköping och vissa andra orter, där man märker en del av problemen.

Den motion som är undertecknad av bl. a. herr Henrikson i Linköping tar upp dessa problem och försöker visa hur man skulle kunna ersätta produktion för militära ändamål med viss produktion för civilt ändamål. Det är alldeles riktigt att det är den vägen man bör gå. Men vi kan inte åta oss att säga att just den produktionen är den lämpligaste. Vi delar i stort sett motionärernas uppfattning om att åtgärder måste vidtagas för att garantera sysselsättningen för människorna, men det är en sak som framför allt de berörda företagen måste planera för. Vi måste kräva av dem att de har en sådan produktutveckling, en sådan planering att de kan ta upp andra tillverkningar, när vissa militära beställningar uteblir.

Självklart har samhället ett ansvar. Det har framhållits flera gånger inför utskottet och i interpellationssvar här i kammaren att såväl försvarsdepartementet som industridepartementet följer dessa frågor och försöker hjälpa till med att hitta tillverkningar för dessa företag. Det finns också en särskild utredning som just nu sysslar med att försöka hitta civila produkter för Förenade fabriksverken. Men detta måste ske även i de privata industrierna.

Jag förutsätter att det arbete som nu uträttas i industridepartementet i form av näringspolitisk planering och branschutredningar och att det arbete som kommer att uträttas av det industriverk om vilket proposition framläggs inom kort i riksdagen skall leda till att vi får en planering för andra sysselsättningar, andra tillverkningar som kan ersätta krigsmaterielproduktionen och ge sysselsättning åt de människor som annars blir arbetslösa. En så vettig åtgärd som minskning av rustningarna skall inte behöva leda till arbetslöshet — det vore en ödets ironi.

Vi avstyrker således formellt motionerna, men i sak är det ett poängterande av att motionärernas önskemål i allt väsentligt tillgodoses genom det arbete som är på gång och det arbete som utskottet förutsätter uträttas i Kungl. Maj:ts kansli.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Henrikson (s).

Herr BERNDTSON i Linköping (vpk):

Herr talman! Utskottet skriver att det primära ansvaret för företagens produktionsinriktning måste åvila företagen själva, och den tanken framförde även herr Svanberg. Jag vill bara erinra om att industrier av typen Bofors och SAAB har växt fram och utvecklats på grund av statsmakternas militärpolitiska beslut och att statsmakterna därför måste ha ett särskilt ansvar för att trygga sysselsättningen för de anställda vid en tidpunkt då man är beredd att skära ned rustningsnivån.

Herr ISRAELSSON (vpk):

Herr talman! Med hänsyn till den sena timmen och förstatligandet som det här har talats om var jag litet tveksam om huruvida jag skulle våga gå upp i talarstolen. Men jag lovar att skära ned mitt anförande till ungefär hälften av vad jag hade ämnat säga.

Jag vill ta upp en annan aspekt på denna fråga som nära hänger samman med den civila omställning som det här är fråga om, nämligen samhällets övertagande av den typ av industri som tillverkar krigsmateriel. Den frågan behandlades 1971. Frågan om den civila planeringen var uppe i fjol, och sedan dess har en del hänt. Åtminstone vad gäller krigsmaterielindustrin i Karlskoga har antalet anställda krympt i betydande omfattning. En nedgång på omkring 600 arbetstillfällen per år har skett. En så kraftig nedgång skulle ha gett stora rubriker och lett till stort pådrag hos myndigheterna, om det hade gällt en industrinedläggning som skett på en gång. Då nu tillbakagången i sysselsättningen så att säga smyger sig på blir det inte samma dramatiska rubriker. Risken finns att problemets verkliga omfattning inte får den rätta uppmärksamheten från arbetsmarknadsmyndigheternas sida. Det är bl. a. därför, herr talman, som jag har velat yttra mig i den här frågan.

Den beredskap som näringsutskottet förutsatte fanns hos det enskilda företaget har inte räckt till. Inte heller inriktningen på civil produktion är för handen vid det företag som jag här talar om. En sådan produktion har väl försökts men inte bedömts som lönsam eller konkurrensduglig. Vid ett företagsnämndssammanträde för en tid sedan uttalades det från företagsledningens sida att inriktningen i stället skall vara en hård satsning på försvarsmateriel. En sådan ökad satsning på krigsmateriel förutsätter — eftersom beställningarna från det svenska försvaret kan förväntas minska — att vapenexporten i stället måste väsentligen öka.

I denna situation har fackföreningen, Metalls avdelning 76, agerat. I en motion till Metallindustriarbetareförbundets kongress i augusti i år krävs att regeringen tillsätter en utredning om överförande i statens ägo av företag som tillverkar krigsmateriel i betydande omfattning. Vidare framhålls att då inget företag här i landet självt kan bestämma över hur stor del av den tillverkade krigsmaterielen som behövs i Sverige eller hur stor del som kan få exporteras, vore det på sin plats att de företag som tillverkar krigsmateriel i betydande omfattning också ägdes av staten. Man förväntar sig även att ett statligt ägande skulle skapa bättre möjligheter till anställningstrygghet för dem som arbetar inom sådana industrier.

Med det jag här har anfört vill jag fastslå att ett samhällsövertagande

av industri, i vars produktion krigsmateriel utgör ett väsentligt inslag, skulle i hög grad underlätta lösningen av de sysselsättningsproblem som uppkommer då produktionen av krigsmateriel sjunker till följd av exportsvårigheter eller minskad inhemsk efterfrågan.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Berndtson i Linköping begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 11 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Svensson i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen.

§ 7 Åtgärder för att främja handeln med Östeuropa

Föredrogs näringsutskottets betänkande nr 12 i anledning av motion om åtgärder för att främja handeln med Östeuropa.

I detta betänkande hade behandlats motionen 1973:1514 av herrar Wirmark (fp) och Ullsten (fp) vari hemställts att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t begära att en skyndsam prövning skedde inom berörda departement och verk av de ytterligare åtgärder som borde vidtas för att främja Sveriges handel med Östeuropa.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1973:1514.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Andersson i Örebro (fp), Gustafsson i Byske (c), Wirtén (fp) och Gustafsson i Säffle (c) som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionen 1973:1514 hos Kungl. Maj:t begärde att en skyndsam prövning skedde inom berörda departement och verk av ytterligare åtgärder som borde vidtas för att främja Sveriges handel med Östeuropa.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Under hela 1972 uppgick Sveriges export till 41,6 miljarder kronor jämfört med 38,2 miljarder kronor 1971, dvs. en ökning med 9 procent. Vår totala export hade alltså en gynnsam utveckling under fjolåret.

Däremot hade vi inte samma positiva utveckling i vår handel med

öststaterna. Man får tyvärr konstatera att utvecklingen i det avseendet efter 1970 karakteriserats av en klar nedgång. De förhoppningar man efter kriget ställde på en vidgad handel med öststaterna har således inte infriats. Även om vårt varuutbyte med Östeuropa relativt sett inte är av någon större omfattning — det är i dag ca 4 procent av det totala varuutbytet mot 4,8 procent 1962 — så är det ändå en mycket betydelsefull marknad, och det är självfallet ett svenskt intresse att behålla och helst utvidga den marknaden. Men om inte ansträngningar görs för att förbättra förutsättningarna för handelsutbytet med öststaterna, finns det skäl att befara att den negativa trend som vi haft under de senaste åren kommer att bestå.

Flera faktorer talar för önskvärdheten av en ökning av öst-västhandeln — inte bara att den svenska industrin behöver nya marknader utan också att ett vidgat handelsutbyte med öststaterna bidrar till en avspänning i Europa. Det medför också en ökad förståelse mellan länder med skilda kulturer. Nu möter ju de svenska företagen en mängd svårigheter, som till en del är förknippade med s. k. statshandelsländer därför att dessa stater har en så långtgående central kontroll över sin handel. På grund härav behövs ett vidgat statligt engagemang från svensk sida när det gäller denna handel.

I den motion av herrar Wirmark och Ullsten som behandlas i näringsutskottets betänkande nr 12 tas just de här problemen upp. Och det är uppenbart att den tungrodda byråkratin i de centraliserade öststaterna innebär ett problem. Här föreligger svårigheter för västföretag att få en klar bild av marknadsförhållandena och de vägar som smidigast leder till avtal. Men det är också klart att omvärlden har insett betydelsen av den östeuropeiska marknaden och satsar allt hårdare i sina exportansträngningar för att genom olika samarbetsavtal befästa sina positioner där. Inte minst Frankrike, Italien och Japan utan även Amerika har varit framgångsrika i det avseendet. Dessa länders möjligheter att ställa krediter i sin handel med Östeuropa har varit avsevärda, och det visar också deras snabbt ökande andel av denna handel. De östeuropeiska staternas brist på kapital och valuta har medfört att de länder som kan erbjuda förmånliga krediter har haft ett väsentligt konkurrensmedel i sin hand. Och man kan förutsätta att om Sverige i fortsättningen skall kunna konkurrera med bl. a. de nämnda länderna, så är det nödvändigt att underlätta för svenska företag att erbjuda långa krediter.

Man torde kunna utgå från att västvärldens intresse för den östeuropeiska marknaden kommer att öka. Detta påkallar en ökad satsning från svensk sida i våra exportansträngningar vad det gäller både krediter och en förstärkning av den merkantila personalen på vissa ambassader i öststaterna.

Utskottet hänvisar i sin argumentering till att man från svensk sida har förstärkt handelsrepresentationen bl. a. genom att handelssekreterarekontor inrättats i Prag och Budapest samt genom att en speciell tjänst för bevakning av handelspolitiska frågor nyligen har inrättats vid ambassaden i Moskva. Och man menar vidare att tillkomsten av Sveriges exportråd kommer att medföra ökade möjligheter för svenska företags exportansträngningar i Östeuropa. Även om utskottet delar motionärernas

*Åtgärder för att
främja handeln med
Östeuropa*

uppfattning, så anser man att någon sådan särskild utredning som motionärerna har yrkat på inte behöver komma till stånd. Utskottet anser att alla möjligheter att främja handelsförbindelserna med östeuropeiska länder tas till vara och att det därför inte finns någon anledning att bifalla motionen.

Reservanterna har en annan uppfattning. Vi anser att de svenska företagen inte erhåller det samhällsstöd i sina exportansträngningar som företagen i andra västländer får. Därför bör de svenska företagen ges bättre möjligheter att konkurrera på samma villkor som andra. Det är naturligtvis också angeläget att den svenska officiella handelsrepresentationen byggs ut.

Vi anser att en samlad prövning av det slag som motionärerna föreslår är lämplig för att utarbeta ett program för en samordnad insats när det gäller förbättring av östhandeln. Jag ber därför, herr talman, att med det anförda få yrka bifall till reservationen.

Herr PETTERSSON i Lund (s):

Herr talman! Reservanternas talesman herr Wirtén uttryckte sig något vårdslöst när han sade att reservanterna inte anser att de svenska företagen erhåller det samhällsstöd i öststatsexporten som företag i andra västeuropeiska länder åtnjuter. Det är en viss överdrift, därför att de kreditsubventioner som finns i öststatshandeln är det bara ett fåtal - och framför allt större - länder i Västeuropa som lämnar. De flesta länder håller sig ännu så länge i sin öststatshandel till de regler för handeln mellan länderna som har dragits upp av GATT, och utskottsmajoriteten tror att det är en styrka att man kan hålla på dessa GATT-regler så länge som möjligt.

Men detta betyder inte att de svenska företagen inte har något stöd av staten i sina exportansträngningar på Östeuropa. Jag vill här peka på några av de åtgärder som har vidtagits under senare år. Handelsrepresentationen har successivt förstärkts, och i de nya handelsavtalen ingår åtaganden om att begränsningarna i importkvoteringen skall vara avvecklade vid årsskiftet 1974-1975. Beträffande den i motionen 1514 kritiserade bristande samordningen i handläggningen av dessa frågor på departementsplanet har det som bekant nu skett en samordning på så sätt att UD:s handelsavdelning flyttats över till handelsdepartementet. Bland andra statliga stödåtgärder som jag här kan nämna är den omfattande exportoffensiv som nu äger rum från svensk sida i exempelvis Polen och som lovar mycket gott för framtiden. Vidare är förhandlingarna med Sovjetunionen om naturgasköp och kärnbränsleleveranser mycket intressanta projekt. Om de förhandlingarna går i lås kommer de att innebära att en mycket stor exportpotential öppnar sig för svensk industri. När det slutligen gäller kreditstödet, som reservanterna särskilt trycker på, har det också där skett en del under senare tid, dock inom ramen för de förpliktelser som vi enligt GATT-avtalet har att hålla oss till. Jag kan som exempel nämna att exportkreditnämnden har gjort särskilda ansträngningar för att förbilliga premierna för garantier vid export till östländerna. Vidare är Svensk exportkredit, som lånar ut pengar till företag som sysslar med bl. a. öststatshandel, nu på väg att

Torsdagen den
1 mars 1973

*Åtgärder för att
främja handeln med
Östeuropa*

utöka sitt aktiekapital från 100 till 200 miljoner kronor. Det innebär att det utökade aktiekapitalet kommer att bilda underlag för en högst betydande exportkreditupplåning, som mycket väl kan behövas och som betyder ett stöd för handeln med öststaterna. Dessutom förtjänar det påpekas att Svensk exportkredit har sänkt sin allmänna utlåningsränta med 1/2 procent till 7 1/2 procent. Så visst händer det saker och ting på departementsnivå vad beträffar östhandeln. Dessutom har regeringen i propositionen 125 år 1972 uttalat att ytterligare åtgärder kommer att vidtas i speciella fall.

Från utskottets sida anser vi därför att det inte finns någon anledning att gå på reservanternas linje och rikta en speciell uppmaning till regeringen i detta fall. Dessa frågor är väl omhändertagna inom departementen, och åtgärderna kommer så småningom att avkasta resultat.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till näringsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 12.

Herr WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag godtar helt herr Petterssons i Lund uppfattning att en del åtgärder har vidtagits för att underlätta för svenska företag att bedriva östhandel, men den redovisning som lämnas i utskottets betänkande – jag tänker då särskilt på diagrammet på s. 3 – visar ju mycket klart att vi under de senaste två åren har fått ett vidgat gap mellan Sveriges totala export och exporten på öststaterna. Den nedåtgående kurva som där finns redovisad tycker jag är värd att ta ad notam. Den visar att vi uppenbarligen här står inför ett problem, om inte kraftfulla åtgärder vidtas i fortsättningen.

Vad jag sade i mitt anförande var att en del industriländer i Europa -- jag nämnde Italien och Frankrike -- har en något förmånligare ställning än Sverige i detta avseende, och jag tror knappast att herr Pettersson i Lund kan bestrida det påståendet.

Herr PETTERSSON i Lund (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wirtén påtalade det vidgade gapet mellan vår totala exportutveckling under senare år och exportutvecklingen gentemot öststaterna. Det är alldeles riktigt att vi har haft en nedgång av handeln med Östeuropa, i varje fall med vissa länder. Det är därför som regeringen nu försöker sätta in ytterligare åtgärder för att klara upp den här saken. Nu är det dock så att det finns en bestämd uppfattning -- jag tror t. o. m. att den delas av folkpartiet -- att man skall vara mycket försiktig när man går in och subventionerar krediter i handeln. Det kan ett litet land i längden bara förlora på. Jag tror alltså inte att folkpartiet har uppfattningen att vi skall göra det.

I övrigt finns det många förklaringar till detta vidgade gap. En ganska banal förklaring är att utjämningssträvandena under senare år som ett resultat av den tyska östpolitiken bl. a. inneburit att det på ett helt annat sätt än tidigare blivit fritt fram för många västländer att exportera begärliga varor till öststaterna. Detta kan också förklara att vi för närvarande kan avläsa en viss dämpning i vår export till öststaterna.

Åtgärder för att
främja handeln med
Östeuropa

Men regeringen har som sagt förklarat – och utskottsmajoriteten har inte någon anledning att inte tro på det – att man kommer att vidta ytterligare åtgärder för att hjälpa upp situationen.

Herr WIRMARK (fp):

Herr talman! I den motion som nu behandlas har vi motionärer visat att handeln med Östeuropa under de båda senaste åren haft en viss nedgång. Vi befarar att denna negativa tendens kan komma att fortsätta om inte en rad samordnade ansträngningar görs för att främja utbytet. Vi redovisar siffror för 1971 och 1972 som visar en nedgång av vår export till Sovjetunionen, Östtyskland, Tjeckoslovakien och Ungern. Importen från dessa fyra länder har också minskat. Den stora ljuspunkten är handeln med Polen, där det skett en kraftig ökning. Man kan väl räkna med att Polen blir vår viktigaste handelspartner i Östeuropa. Som herr Wirtén påpekade bekräftas denna trend av det diagram som finns på s. 5 i näringsutskottets betänkande.

Jag tycker emellertid att utskottet gör sitt bästa för att invagga oss i förhoppningar om att den här utvecklingen inte är så allvarlig. Man pekar på underhandlingarna om att köpa naturgas från Sovjetunionen, man pekar på att de samarbetsavtal som ingåtts är relativt nya, och man säger t. o. m. under hänvisning till bedömningar på departementshåll att tecken ändå tyder på att trenden skulle vara positiv. Låt mig då hänvisa till den översikt av öst-västhandeln som tidskriften *The Economist* gjorde i början av detta år. Man hade studerat de aktuella ekonomiska planerna i Sovjetunionen och övriga länder inom Komekon och funnit att dessa planer visar att östländerna själva räknar med ett minskat utrymme för öknings i deras handel med länderna i väst. Om alltså östländernas och Komekons egen planering betyder att östländerna lägger huvudvikten vid att öka sin internhandel, vad finns det då för skäl för att göra den bedömning som utskottet redovisar, nämligen att trenden de senaste åren kan förmodas vändas i en positiv trend?

Jag lyssnade på utskottets representant och blev inte övertygad av argumenten. Men jag medger att man befinner sig på osäker grund. Jag tycker i varje fall att erfarenheterna de senaste åren borde stämma till eftertanke. Vad är det egentligen som säger att man kan räkna med att utvecklingen för Sveriges del skall bli mer positiv än den pessimistiska prognos som nu *Economist* efter sina studier har kommit fram till för en rad västländer?

I vår motion har vi pekat på olika områden där insatser är speciellt viktiga och de har redan nämnts i debatten. Det första gäller handelsrepresentationen och nödvändigheten att bygga ut denna. Vi tror att man måste gå vidare på den vägen. Det andra området där åtgärder alldeles uppenbart krävs är kreditsidan. Vi vet ju att den bilaterala handelspolitik öststaterna förordar syftar till betalningsmässig utjämning över åren och kräver långa betalningsarrangemang. Även inriktningen på tyngre kapitalvaror och kompletta fabriksanläggningar bidrar till att förlänga kredittiden. Krediter på 10–15 år kan där komma i fråga. Även räntornas höjd är ett problem för de svenska företagen. Det är ju så att vissa länder vidtager statliga garanti- och stödåtgärder som gör att dessa länders

Torsdagen den
1 mars 1973

*Åtgärder för att
främja handeln med
Östeuropa*

företag kan visa ett större tillmötesgående än våra i vad gäller både räntehöjd och kredittidens längd.

Nu var jag förvånad över att näringsutskottet inte nämnde någonting om kreditsidan i sitt yttrande. Vi har ju här fått höra en del, men det mesta av vad som vidtagits är ju generella åtgärder och inte åtgärder som speciellt inriktats på att lösa de specifika problemen i samband med östhandeln. Jag tycker att det här finns löften kvar att uppfylla. När Gunnar Sträng i början av november var i Moskva förklarade han att just krediterna spelar en stor roll i vår östhandel och han sade: När vi kommer hem får vi resonera med våra kolleger om vad som kan göras. I den allmänpolitiska debatt som följde en vecka därefter sade statsministern att man förbereder särskilda åtgärder för att öka företagets möjligheter att lämna exportkredit, och han pekade på att kreditkonkurrensen har varit utpräglad i handeln de senaste åren.

Vad har det nu blivit för resultat av de här resonemangen inom regeringen, och vilka ytterligare särskilda åtgärder har vi att vänta förutom de som statsminister Palme utlovade? Detta är speciellt viktigt eftersom krediterna är ett så betydelsefullt konkurrensmedel när det gäller just östhandeln.

Herr talman! Den tredje och sista punkten som jag vill nämna gäller importkvoteringen. Vi hade kravet på en liberalisering av importkvoteringen med i vår motion förra året, och då sade näringsutskottet att möjligheterna var begränsade på grund av de handelspolitiska förpliktelser Sverige har att iaktta enligt GATT-överenskommelsen. I år har utskottet inte upprepat den motiveringen. I stället konstateras nu att i de senast slutna långtidsavtalen ingår som ett mål att de begränsningar det här är fråga om skall vara avvecklade senast vid årsskiftet 1974-1975.

Jag konstaterar alltså att tanken på en liberalisering vunnit framsteg, och det är ju glädjande. Man får nu hoppas att allt görs för att uppnå det här målet i praktiken, ty det är ju så att restriktionerna utgör ett allvarligt hinder för en utveckling av handelsutbytet och kan få negativa effekter för båda parter. Det kan leda och har lett till att större importaffärer som skulle ha gagnat svensk förädlingsindustri av just det här skälet gått i stöpet.

Ja, herr talman, med det anförda har jag velat påvisa att ytterligare åtgärder är nödvändiga och att ett samlat grepp behövs. Vi motionärer tycker att en samlad prövning bör göras inom berörda departement och verk av de ytterligare åtgärder som kan vidtas för att främja handeln med Östeuropa. Utan sådana åtgärder är jag personligen rädd för att vi inte kan vända trenden.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Ett osvikligt sätt att nu göra sig populär vore naturligtvis att ingenting säga. Men nu har tågen och flygplanen gått och klockan är redan mycket. Jag skall ta några minuter av kammarens tid i anspråk, innan vi alla säger godnatt.

Inte bara herrar Ullsten och Wirmark inser behovet och nödvändigheten av att vi ökar vår handel med de socialistiska länderna. Utskottets

Torsdagen den
1 mars 1973

*Åtgärder för att
främja handeln med
Östeuropa*

skrivning är ju också i sak ett instämmande. Men det är även klart att det behövs betydligt mer än uttalade önskningsar och de åtgärder som hittills vidtagits. Det krävs mindre tveksamhet och flera konkreta steg. Det handlar, kan man säga, om en bestämd viljeinriktning och inte om tillsättandet av nya utredningar.

Utskottet anför i sin skrivning en rad siffror och tabeller, som visar hur vår handel i kronor har ökat med de socialistiska länderna i Europa. Men det hindrar inte att intrycket framför allt blir att denna handel också i nuläget är oproportionerligt liten.

Tabellens utgångsår, 1962, led Sverige liksom så många andra länder fortfarande av verkningarna av bestämmelser som framför allt USA tvingat på andra länder. Med lämpor och hotelser men också i politiskt samförstånd fick man en rad länder, däribland Sverige, att gå in för en handelspolitik, som var klart diskriminerande och som stred mot vår officiellt proklamerade neutralitetspolitik. Det är kända och erkända fakta, som jag inte behöver gå in på.

Det är klart att en kurva, eftersom allting är relativt, kan se någorlunda bra ut när utgångspunkten är ett nära nog bottenläge, men saken i dag är ju, som här tidigare sagts, långt ifrån imponerande. Handeln med de europeiska socialistiska länderna uppgår ju inte till mer än dryga 3 miljarder kronor, vilket innebär en minskning när man sätter in det i sitt rätta sammanhang, nämligen det totala varuutbytet. Detta är allvarligt. Det är inte en normal utveckling. Hur skall det då bli i framtiden?

Utskottets skrivning andas en viss förhoppningsfullhet, som man naturligtvis vill instämma i, men jag tillhör nog dem som anser att de åtgärder som vidtagits på senare tid inte befrämjar en sund och naturlig handelsutveckling. Man kan känna en viss oro.

Det svenska frihandelsavtalet med EEC — eller, som det nu heter, EG — kan tyvärr inte vara något som främjar handeln med de stora marknader som det här gäller. Tullarna på industrivaror slopas mellan Sverige och EEC, men det måste rimligtvis, såvitt jag förstår, betyda en styrning, som i ännu högre grad inriktar vårt lands handel mot de västliga kapitalistiska länderna. De s. k. ursprungsreglerna förstärker denna inriktning.

Borttagandet av tullar gentemot en region mot vilken vår handel redan tidigare är ensidigt knuten måste ju främja en ytterligare snedvridning. Vill man ha en ökad handel med de östeuropeiska staterna kan man tyvärr inte gå förbi de praktiska verkningarna av Sveriges avtal med EG. Detta bör sägas mot bakgrunden av att det — som det här tidigare har sagts — nu finns mycket stora förutsättningar för att vi skall kunna öka vår handel med de socialistiska länderna. Så kan exempelvis Sovjetunionen bli en oändligt mycket större handelspartner än vad som nu är fallet.

I en intervju den 3 januari säger Sovjetunionens ambassadör Jakovlev, att "Sovjet är intresserat av att öka handeln med Sverige, men det måste finnas god vilja och intresse från båda sidor".

Han nämnde i detta sammanhang både Finland och Frankrike som exempel på hur gynnsamt handeln kan utvecklas mellan socialistiska och

kapitalistiska länder.

Det finns några tunga faktorer som man kan peka på i det sammanhanget. Det gäller exempelvis de stora möjligheter som nu finns att öka bensin- och oljehandeln med Sovjetunionen. Många andra länder har detta som en av de tunga komponenterna i handeln med Sovjetunionen. Vi vet också att Sovjetunionen har enorma resurser i form av naturgas. I fjol ingicks en rad intressanta överenskommelser och avtal mellan Sovjet och olika länder om gasleveranser från Sovjet. Frankrike tecknade avtal om leverans av 2,5 miljarder kubikmeter naturgas under 20 år. Samma giltighetstid har liknande överenskommelser med Italien och Förbundsrepubliken Tyskland. Vårt grannland Finland har tecknat mycket stora avtal om leveranser av naturgas. Gasleveranserna har till stor del och under lång tid framöver betalats genom att Finland levererat rörledningar för gastransporten.

Även Sverige har visat intresse för naturgasimport från Sovjet, men förhandlingarna har såvitt jag kan bedöma dragit ut alltför länge på tiden, och jag har en bestämd känsla av att det inte beror på Sovjetunionen, utan närmast på svensk tveksamhet. Bland ytterligare faktorer som kan påpekas i det här sammanhanget är erkännandet av DDR, som rimligtvis måste underlätta våra handelsförbindelser.

Det jag här har nämnt är bara några exempel på vilka möjligheter som finns och vilka perspektiv man skulle kunna se fram emot när det gäller en kraftig ökning av handeln med de s. k. östländerna.

Det behövs inga nya och stora utredningar. Möjligheterna ligger i öppen dag. En känd ledamot av denna kammare har sagt: "Politik är att vilja", och det gäller också i det här fallet.

För svensk arbetarklass är frågan om ökad handel med de socialistiska länderna av största intresse. Genom ökad aktivitet här kan man bryta vissa kapitalistiska länders helt ensidiga dominans på vissa områden. Ökad handel med socialismens länder måste också ses som en viktig faktor för att trygga sysselsättningen och stimulera den ekonomiska utvecklingen i vårt land. Det är därför jag hoppas att man – trots frihandelsavtalet med EG – vidtar alla möjliga konkreta åtgärder för att befrämja handeln med de stora marknader som finns i Östeuropa. Möjligheterna finns. Det gäller bara att ta dem till vara.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 8 Kammaren åtskildes kl. 0.19.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Solveig Gemert

Nr 34

Torsdagen den
1 mars 1973

*Åtgärder för att
främja handeln med
Östeuropa*